

Tartu Ülikool
Humanitaarteaduste ja kunstide valdkond
Kultuuriteaduste instituut
Kultuurikorralduse õppekava

Sirle Muiste-Männik

NOORTE OSALEMINE RAHVAMAJADE TEGEVUSTES VÕRU, RÕUGE JA
ANTSLA VALLA NÄITEL

Magistritöö

Juhendajad: Jana Reidla (PhD)

Egge Kulbok-Lattik (PhD)

Tartu 2024

SISUKORD

SISSEJUHATUS.....	3
1. NOORTE KAASAMINE JA OSALEMINE	7
1.1 Noorte kaasamise ja osalemise teoreetiline raamistik.....	7
1.2 Noorte kaasamine huvitegevuse kaudu ja kultuuriosalus	14
1.3 Kultuuri- ja noorsootöö valdkonna ühisosa	17
2. KULTUURIPOLIITIKA JA KULTUURIKORRALDUS	21
2.1 Kultuuripoliitika mõiste	21
2.2. Rahvamajade roll Eesti kultuuripoliitikas.....	24
2.3 Rahvamajade roll kogukonnas	27
2.4 Kultuurikorraldus kohalikes omavalitsustes	31
2.5 Kultuurivaldkonna arendamise eesmärgid Võru, Rõuge ja Antsla vallas	33
3. METOODIKA JA VALIM.....	37
4. UURIMISTULEMUSED JA JÄRELDUSED	41
4.1 Huvitegevus rahvamajades	41
4.2 Rahvamajas osalevate ja mitteosalevate noorte profiil	48
4.3 Väljakutsed noorte kaasamisel rahvamajade tegevustesse.....	50
4.4 Noorte motivaatorid	56
4.5 Peamised järeldused.....	58
KOKKUVÕTE	60
KASUTATUD ALLIKAD JA KIRJANDUS	63
LISAD.....	69
Lisa 1: Fookusgrupi intervjuu kava	70
Lisa 2: Kirjalikult esitatud küsimused	71
SUMMARY	72

SISSEJUHATUS

Töötades juba kümme aastat noorsootöövaldkonnas ja olles viimased kaks aastat tihedalt kokku puutunud ka kultuurivaldkonnaga, olen märganud, et rahvamajade tegevustes osaleb üsna vähe noori. Sama tendentsi on märganud ka kohalikud rahvamajade töötajad. Eeldatavalt peaks just noored olema need, kes viivad edasi piirkonna traditsioone ning nende kaasamine rahvamaja tegevustesse võimaldab tõsta piirkonna atraktiivsust, elujõulisust ja kasvatada aktiivseid tegutsejaid. Vaadates rahvamajade tegevuskavasid, siis kahjuks on ka seal näha, et noortele suunatud tegevusi on vähe või ei ole neid üldse. Rahvamajade töötajad põhjendavad seda tihti sellega, et pole noori, kes huviringides osaleda sooviks. Tundub olevat „nokk kinni ja saba lahti“ olukord – noori pole, sest puuduvad tegevused noortele ja tegevused noortele puuduvad, sest pole noori.

Kuna noorte kaasamine kohaliku piirkonna kultuuritegevusse on minu arvates väga oluline, siis soovin magistritöö raames uurida, kas noored tõesti ei osale rahvamajade tegevustes ja kui nad ei osale, siis mis on selle põhjus ja kuidas saaksime olukorda muuta. Rahvamaja all pean oma magistritöös silmas asutust, mis korraldab oma valla või linna piires kultuuritegevust ning erinevaid harrastus- ja seltsitegevusi. Sellest, et rahvamajasid nimetatakse väga erinevate nimedega (kultuurimaja, seltsimaja, kultuurikeskus jne), on lähemalt juttu esimeses peatükis. Lisaks rahvamajadele saavad noored vaba aega veeta ka noortemajades või noortekeskustes. Nende asutuste tegevustes lähtutakse eelkõige noorte huvidest ja vajadustest. Noortekeskuse põhiliseks ülesandeks on otsene tegelemine noortega. Tegevused viiakse läbi noortele mõeldes ja nendega koos, oluline eesmärk on noorte silmaringi laiendamine.

Antud magistritöö eesmärgiks on uurida Võru, Rõuge ja Antsla valdade kultuuri- ja noorsootöö valdkonna töötajatelt noorte osalemise kohta rahvamajade tegevustes ning sõnastada soovitused rahvamajade tegevuse muutmiseks, et noortel oleks huvi rahvamaja tegevustes osaleda ja läbi selle panustada kogukonna arengusse.

Lähtuvalt eesmärgist otsin magistritöö käigus vastuseid järgmistele uurimisküsimustele:

1. Mil määral ja millised noored osalevad või ei osale rahvamajade tegevuses ja seal toimuvatel üritustel?
2. Kuidas on korraldatud noorte osalemine uuritavate rahvamajade tegevustes?
3. Kas ja kuidas mõtestavad rahvamajade töötajad noorte kaasamist sealsetesse tegevustesse?
4. Mida saaks rahvamajade tegevustes teisiti teha, et noorte huvi sealsete tegevuste vastu kasvaks?

Uurimisküsimustele vastuste leidmiseks viisin läbi fookusgrupi intervjuud Võru, Rõuge ja Antsla vallas nii kultuuri- kui ka noortevaldkonna töötajatega. Noortevaldkonna töötajad kaasasin fookusgruppidesse seetõttu, et nemad tunnevad noori väga hästi ja näevad ka noorte harjumuste ja huvide muutumisi. Kahe valdkonna töötajate ühiste arutelude tulemusel on võimalus leida kitsaskohti, mille lahendamine võib esile kutsuda muutused soovitud tulemuste suunas.

Magistritöös kasutan mõisteid huvitegevus ja huviharidus, kaasamine ja osalemine ning olulisel kohal on ka mõiste kogukond. Huvitegevuse all pean silmas mis tahes institutsioonis tegevuskava alusel toimuvat süsteemset ja juhendatud õppetegevust. Huviharidus on süsteemne, juhendatud ja järjepidev tegevus, mida toetab õppekava. Kaasamisena mõistan otsuste tegemist koos nendega, kellele need otsused kõige rohkem mõju avaldavad. Kaasamine tähendab ka seda, et arvestatakse nendega, keda need otsused mõjutavad, seega selgitatakse välja nende soovid ja vajadused ning tehakse kompromisse. Osalemine on kellegi tegevusest või üritusest osavõtt. Osalemise all vaatan nii noorte osalemist ühiskonnas üldiselt, aga ka kultuuriosalust, mis võib olla nii aktiivne, see tähendab ise panustamist ja tegutsemist, aga ka passiivne ehk lihtsalt tegevuse jälgimist. Rääkides oma magistritöös kogukonnast, määratlen seda kui lähestikku või samas piirkonnas elavaid inimesi, kellel on ühised huvid tegutseda ühiste eesmärkide nimel.

Rahvamajade-, huvihariduse- ja noorte osalemise teemasid on ka varem magistritöös uuritud. Varemalt kirjutatud magistritöödest suhestuvad mingil määral minu magistritöö teemaga kaks, mille autorid on Mailis Štrik ja Eliisa Elfenbein. Mailis Štrik (2014) annab oma magistritöös „Rahvamajad muutavas ühiskonnas“, ülevaate rahvamajade ajaloo, rahvamajade ülesannetest, rollidest ja rollide muutumisest ajas. Autori tõstatatud küsimus „Kas muutavas ühiskonnas jäävad rahvamajad

eksisteerima?“ seostub otseselt ka minu uurimisteemaga. Seos on selles, et kui rahvamajade tegevused ja roll ajas muutuvad ning ei sisalda enam huvitegevuse läbiviimist või huvitegevus liigub rahvamajade ruumidest ära ateljeedesse või näiteks kooliruumidesse, ei ole noored enam kaasatud rahvamajade tegevustesse ja kaotavad huvi ka rahvamajades toimuvate ürituste ja nendes osalemise vastu. Sellisel juhul ei pruugi mingil hetkel rahvamajasid enam eksisteerida, kuna rahvamaja ei saa olemas olla ja toimida ilma rahvata, sest rahvamaja funktsioon ongi kogukonna kooskäimine ja nende ühistegevuste toetamine.

Štirk (2014) uurib oma magistritöös rahvamaja muutumist ja ajaga kaasas käimist, et olla oma tegevustega potentsiaalsetele kasutajatele nähtav. Ajaga kaasas käimine puudutab otseselt ka minu tööd, sest mulle tundub, et tänapäeval, kus meie ümber on igasugust informatsiooni väga palju, on keeruline ennast nähtavaks teha ja oma tegevust reklaamida. Štirki tööst selgub, et rahvamajad soovivad oma tegevusi nähtavaks teha ja püüavad ajaga kaasas käia, samas mitte ära kaotada oma algupära ja traditsioone. Kui Štirk uuris küsitlustes rahvamaja juhtidelt rahvamajas tegutsevate ringide arvu, siis minu magistritöö keskendub sellele, kui paljud rahvamajades toimuvatest ringidest on mõeldud lastele ja noortele. Oma uurimisküsimuse vastusena toob Štirk välja, et seni, kuni on olemas motiveeritud töötajad, kelle südameasi on piirkonna kultuurielu arendada ja edasi viia, ei tohiks rahvamajad kuhugi kaduda. Erinevalt Štirkist (2014), kes kogus töös kasutatavad andmed kokku küsitluse teel, mis ongi hea meetod, kui soovitakse üle-eestilist vaadet ja palju vastuseid, kasutasin mina oma töös andmete kogumiseks poolstruktureeritud fookusgrupi intervjuu meetodit, mis võimaldas küsimuste üle osalejatega ühiselt ka natuke arutleda.

Teine, samuti minu tööga seostuv magistritöö, on Eliisa Eلفenbeini 2020. aastal Tartu Ülikoolis kultuurikorralduse erialal kaitstud „Huvihariduse ning -tegevuse korraldamise põhimõtted ning eesmärgid Märjamaa valla omavalitsuse näitel“. Kuna Eلفenbein ise on huvihariduse ja huvitegevusega seotud juhendaja rollis, uurib ning analüüsib ta huvihariduse ja huvitegevuse olulisust ja sidusust kultuuriga. Mina oma töös uurin samuti huvihariduse ja -tegevuse korraldamise põhimõtteid, aga kolme Võru maakonna erineva valla, Võru, Antsla ja Rõuge valla rahvamajade näitel. Eلفenbein (2020) toob välja selles valdkonnas valitseva segaduse nii mõistete, kui ka rakendamise osas, selgitades, et huvihariduse ja huvitegevusega seotud terminoloogia on ebaselge. Eلفenbeini (2020) väitel see, et huvihariduse ja huvitegevusega seotud temaatikat leiab

nii haridus- ja teadusministeeriumi kui ka kultuuriministeeriumi dokumentidest, killustab valdkonda. Samuti näeb ta huvihariduse ja huvitegevuse rollide muutumist ajas ning leiab, et nii huviharidus, kui ka huvitegevus on täitnud väga vajalikke rolle kultuurse Eesti ja kultuuriteadliku kodaniku kasvatamisel. Sarnaselt minu magistritööga, kasutab ka Elfenbein (2020) andmete kogumiseks poolstruktureeritud fookusgrupi intervjuud, mille viib läbi huvihariduse ja huvitegevuse korraldamise eest vastutavate kohaliku omavalitsuste esindajatega ning huvihariduse ja huvitegevuse võimaluste pakkujatega. Lisaks kasutab ta veel ka ankeetküsitlust lapsevanematelt huvitegevuse teenuse kasutamise kohta info saamiseks. Kuna lapsevanemaid on palju rohkem kui valla ametnikke või huvitegevuse teenusepakkujaid, siis on igati mõistlik kasutada ankeetküsitlust, et saada võimalikult suur vastuste arv. Selliste meetodite valiku puhul saab näha kõikide poolte arvamusi ja ettepanekuid.

Oma magistritöö olen jaotanud nelja peatükki. Esimeses peatükis annan ülevaate kaasamise ja osalemise teoreetilisest poolest. Käsitlen ka noorte osalemise ja kaasamise olulisust ning otsin kultuuri- ja noorsootöövaldkonna kokkupuutekohti. Teine peatükk annab ülevaate kultuuripoliitika mõistest ja sellest, kuidas on riiklikul ja kohalikul tasandil reguleeritud rahvamajade tegevus, milline on rahvamaja roll tänapäeval ning kuidas korraldatakse kohalikus omavalitsuses kultuuritegevusi. Kolmandas peatükis annan ülevaate fookusgrupi intervjuude valimist ja oma töös kasutatud andmekogumise meetodist. Neljandas peatükis analüüsin saadud tulemusi uurimisküsimuste kaupa ja toon välja peamised järeldused.

1. NOORTE KAASAMINE JA OSALEMINE

Esimeses peatükis käsitlen noorte ühiskonna- ja kultuuriellu kaasamise ja osalemise teoreetilist tausta. Kitsamalt keskendun sellele, kuidas kaasamist rakendatakse noorsootöös ja millised on noorsootöö kokkupuutepunktid kultuurivaldkonnaga. Kui uurimus keskendub noorte osalemisele kultuurielus, siis kaasamist käsitlen seetõttu, et see on üks olulisemaid osalemist soodustavaid tegevusi. Noorte kaasamine hõlmab neid mõjutavate otsuste tegemist koos noortega ja arvestamist nende arvamusega. Kaasates noori rahvamajade tegevustesse, soodustame noorte kultuurielus osalemist. Läbi kultuurielus osalemise tekib noortel sidusus piirkonnaga, mis on rahvamajade jätkusuutlikkuse ja traditsioonide edasikandmise seisukohalt olulise tähtsusega.

1.1 Noorte kaasamise ja osalemise teoreetiline raamistik

Portugalis toimus 1998. aastal esimene rahvusvaheline konverents noortega tegelevatele ministritele¹, mille eesmärk oli rääkida noorte olukorrast ja väljakutsetest ning leida erinevaid lahendusi noorte arengu toetamiseks. Üks konverentsil kõnelejatest oli tollane Ühinenud Rahvaste Organisatsiooni (ÜRO) peasekretär Kofi Annan, kes ütles: „Mitte keegi pole sündinud heaks kodanikuks, mitte ükski rahvas pole sündinud demokraatlikuks. Pigem on mõlema puhul tegemist protsessidega, mis arenevad terve elu. Noored inimesed tuleb kaasata nende sünnihetkest“ (Annan 1998). Ta selgitas, et noorte osalemise jaoks demokraatlikus ühiskonnas tuleb leida erinevaid võimalusi, sest just noorte julgus ja valmidus katsetada ning nende mõtted ja energia viivad ühiskonda edasi (Annan 1998).

Noorte kaasamise ja osalemise eksperdid unistavad maailmast, kus noortega räägitakse neid mõjutavatest otsustest. Oma kodulehel² tutvustavad Suurbritannia eksperdid end

¹ *1st World Conference of Ministers Responsible for Youth*

² www.participationpeople.com

otsustajate ja noorte vahelise vestluse tõlkijate ning vahendajatena. Nad väidavad, et takistused noortega koostöö tegemisel on suures osas ühesugused kõikides valdkondades (Participation People veebileht). Esimese põhjusena toovad eksperdid välja, et ei teata kust alustada ja nad soovivad alustada noorte kaasamise koolitustel käimisest. Teise takistusena tuuakse välja, et kaasatakse kogu aeg sama noortegruppi ja tähelepanuta jäävad teised vaatenurgad ja ideed. Kaasamist võib takistada ka tänapäeva kiire elutempo, mistõttu kaasamiseks ei hakata lisapingutust tegema (Participation People veebileht).

Kaasamist ja osalemist on Eestis käsitlenud mitmed autorid ja organisatsioonid. Kaasamise praktikud ja koolitajad Urmo Kübar ja Hille Hinsberg on 2014. aastal välja andnud käsiraamatu ametnikele ja vabaühendustele. Käsiraamatus selgitatakse kaasamise mõistet, selle vajalikkust ja põhimõtteid ning jagatakse kaasamisalaseid nõuandeid kohalikele omavalitsustele ja vabaühendustele (Kübar ja Hinsberg 2014: 8). Kübar ja Hinsberg (2014: 7) ütlevad: „Kaasamine on see, kui teeme otsuseid ja viime neid ellu teistega koos ja teistega arvestades“. Noorte kaasamisest ja osalusest on kirjutanud ka Eesti Noorteühenduste Liit, kes oma käsiraamatus käsitleb noorte kaasamist ja osalust just osaluskogudes ning otsustusprotsessides. Käsiraamatu kohaselt: „Noorte kaasamisega tehakse teoks nende õigus, luuakse neile võimalusi ning mõistetakse nende soovi osaleda ühiskonnaelus“ (Noorte kaasamine ja osalus: 5). Ka Lastekaitse Liit tähtsustab laste kaasamist. Nende koduleheküljelt võib lugeda: „Laste kaasamine on eesmärgistatud tegevus, mis võimaldab lastel aktiivselt osaleda enda heaolu, õigusi ja arenguvõimalusi puudutavate küsimuste käsitlemises“ (Lastekaitseliit, 2015).

Eesti Noorteühenduste Liit pöörab noorte kaasamise teemale tähelepanu ka oma veebilehel. Seal kirjutatakse, et noorte kaasamine ei ole ainult noorte arvamuse ära kuulamine, vaid neile tuleb anda ka tagasisidet ning nende arvamusega tuleb ka päriselt arvestada (ENL veebileht: noorte kaasamine). Eriti noores eas on oht pettumuseks väga suur. Ainult noori päriselt kaasates on võimalik tekitada ja säilitada noortes motivatsiooni osalemiseks ka tulevikus (ENL veebileht: noorte kaasamine). Ka laste osalusdemokraatiat uurinud Roger A. Hart (1992) kirjutab, et just kaasamine on see, mis soodustab motivatsiooni teket, mis omakorda soodustab pädevust ning läbi pädevuste kasvu annab see motivatsiooni järgmiste projektide jaoks. Noored on võimelised kujundama ja ka juhtima keerulisi projekte, aga nad peavad tundma, et see

on nende oma. Kui nad ise ei saa kasvõi osaliseltki kavandada projekti eesmäärke, siis on ebatõenäoline, et nende pädevused projekti elluviimisel üldse välja tulevad. (Hart, 1992: 5)

Eesti Noorteühenduste Liidu käsiraamatus kirjeldatakse kaasamist kui huvirühmade informeerimist ja nendega konsulteerimist. Tuuakse välja, et kaasamise eesmärk on otsuste kvaliteedi tõstmine ning läbi mittetulundusühingute, era- ja avaliku sektori osaluse suurendamise otsuste ettevalmistamisel või langetamisel ühiskondlikku heakskiidu tõstmine (Noorte kaasamine ja osalus: 56). Kõige rohkem kasutatakse käsiraamatu kohaselt kaasamiseks selle kolme levinumat vormi: informeerimist, konsulteerimist ja osalust. Informeerimise puhul „tehakse teatavaks planeeritavad tegevused või juba otsused ja õigusaktid ning tehakse teatavaks dokumentide eelnõud“ (Noorte kaasamine ja osalus: 56). Konsulteerimise puhul „küsitakse arvamusi ja ettepanekuid erinevatelt huvirühmadelt, kes on selleks soovi avaldanud“ ja osaluse korral „antakse võimalus osaleda algataja kutsel juba dokumendi väljatöötamise töörühmas. (Noorte kaasamine ja osalus: 56). Seega on osaluse puhul „tegemist juba partnerlusega noore ja asutuse vahel, kes on noort kaasanud“ (Samas: 56).

Kaasamisel tuleb tähele panna, et eesmärk oleks kindel ja üheselt mõistetav. Selle alusel saab määratleda huvirühmad ning valida ka kaasamiseks sobilikumad vormid ja vahendid. Eesmärk ei tohi olla liiga ambitsioonikas, et noortes ei tekiks alusetuid ootusi ning ootuste mittetäitumisel alusetuid pettumusi (Noorte kaasamine ja osalus: 58).

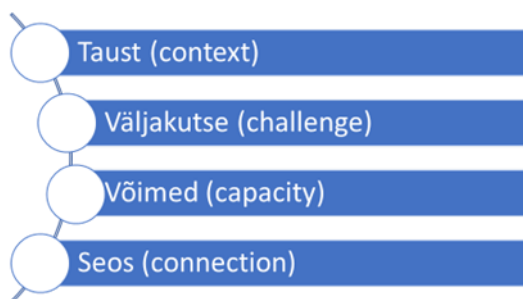
Noorte kaasamist soovitatakse läbi viia neile atraktiivses vormis. See tähendab, et noorte kaasamisel tuleb olla mängulisem ja leida võimalusi kasutada erinevaid simulatsioone või vaadata koos vastavateemalist filmi. Peaasi, et see on noortele huvitavam kui lihtsalt dokumendi saatmine ja arvamuse andmine (Noorte kaasamine ja osalus: 59).

Käsiraamatu kohaselt ei tunne noored tihti oma kodukohaga seotust, mis samas on just oluline efektiivseks ühiskonnas osalemiseks (Noorte kaasamine ja osalus: 61). Põhjuseks tuuaksegi asjaolu, et tegevusi planeerivad täiskasvanud, jättes noored sellest kõrvale. Noored on väga hea ressurss, kes teavad kõige paremini noorte probleeme, nende mõtteid ja soove. Kaasamise kaudu saavad noored õppida ning otsustada olukordade üle, milles nad ise osalevad (Samas: 61). Kaasamine toetab omavalitsuse tegutsemise läbipaistvust, avatust, aitab teha paremaid ja pädevamaid otsuseid. Samuti

tugevdab kaasamine noorte usaldust kohaliku omavalitsuse vastu, seeläbi ka õigussüsteemi tervikuna ning kokkuvõttes parandab tehtavate otsuste kvaliteeti (Noorte kaasamine ja osalus: 61). Tuues võrdluseks noorte kaasamise olulisuse rahvamajade tegevustesse, saame samuti öelda, et see on oluline, et tegevused ja otsused, mis piirkonnas tehakse oleksid huvitavad ka noorte jaoks ning nad oleksid motiveeritud lisaks osalemisele ise panustama, arvamust avaldama, ettepanekuid tegema ja ka tegevusi ellu viima. Läbi kaasamise saame tõsta piirkondade kodanikuaktiivsust ning seotust kodukohaga.

Kaasamisega on võimalik suurendada noorte osalust ühiskonnaelus. Käsiraamatu „Noorte kaasamine ja osalus“ kohaselt ei ole noorte osalemine ainult valimas käimine vaid nende aktiivne osalemine kogukonna tegevustes on ühiskonna loomulik osa. Seega on noorte osalemise puhul väga oluline üldine ühiskonna hoiak. Noorte eduka osalemise tagamiseks tuuakse välja neli osalemise tegurit, ehk inglise keeles neli C-d (*context, challenge, capacity, connection*), mis eesti keeles on taust, väljakutse, võimed ja seos. (Noorte kaasamine ja osalus: 7)

Joonis 1. Eduka osalemise neli tegurit. Allikas: Noorte kaasamine ja osalus: 7.

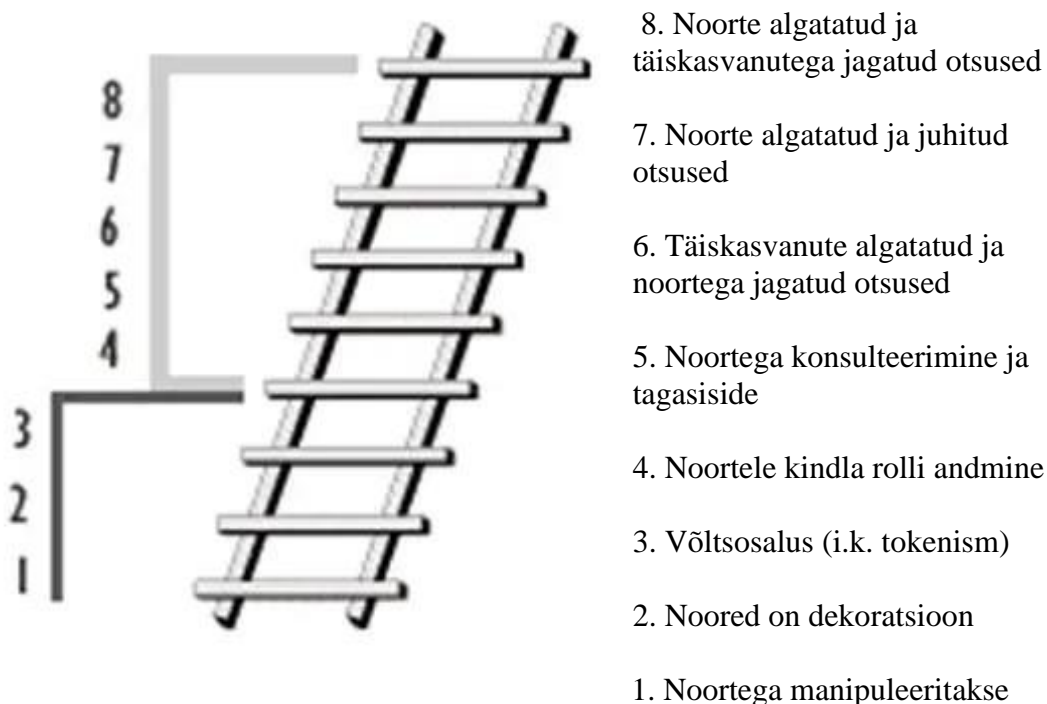

Esimese teguri ehk tausta puhul vaadataksegi ühiskonna väärtuseid ja üldist hoiakut. Raske on noori kaasa rääkima saada, kui see pole ühiskonnas levinud ja norm. Väljakutse tähendab, et tegevus või projekt esitab noortele väljakutse, mis peaks neid ahvatlema tegutsema ning samas avardama ka silmaringi (Noorte kaasamine ja osalus: 7). Väljakutsetega toimetulemiseks peavad olema teatud võimed, et see ei oleks väga raske, sest vastasel juhul võib kaduda huvi tegevus lõpuni viia ning tekkida umbusk nii praeguse kui ka tulevaste projektide vastu. Samas peab väljakutse olema piisavalt suur, et õnnestumise korral noored saaksid eduelamuse. Seetõttu peab kaasaja noori hästi

tundma. Viimaseks osaluse teguriks on seotus. Noored peavad tajuma seotust projektiga, millesse neid on kaasatud (Noorte kaasamine ja osalus: 7).

Noorte kaasamisest ja osalemisest on põhjalikult kirjutanud Roger A. Hart, kes on loonud noorte osalemisredeli mudeli, mida nimetatakse ka noorte osalusredeliks (Osalusmudelid 2012: 5). Harti loodud noorte osalusredelil (vt joonis 2) on kaheksa astet, alumisest alustades on need: 1) noortega manipuleeritakse; 2) noored on dekoratsioon; 3) võltsosalus (i.k. *tokenism*); 4) noortele kindla rolli andmine; 5) noortega konsulteerimine ja tagasiside; 6) täiskasvanute algatatud ja noortega jagatud otsused; 7) noorte algatatud ja juhitud otsused; 8) noorte algatatud ja täiskasvanutega jagatud otsused.

Joonis 2. Harti osalusredel. Allikas: Hart 1992: 8.

Harti osalusredeli mudeli (joonis 2) järgi hõlmab aktsepteeritav noorte kaasamine neljandat kuni kaheksandat astet, kus noored on teadlikud oma ülesandest projektis ning ka sellest, kuidas nende panus kogu projekti mõjutab. Nad annavad täiskasvanutele nõu, täiskasvanud teevad otsused koos noortega ja noored algatavad ka ise mingeid tegevusi. Täiskasvanud on kõrval toetaja rollis. Kõige paremini on

kaasatud noored viimase, kaheksanda astme puhul, kus algatus tuleb noorte endi poolt, otsused tehakse koos täiskasvanutega ja täiskasvanud on noorte innustajad. Samas saavad noored õppida täiskasvanute kogemusest (Noorte kaasamine ja osalus: 6).

Harti (1992) osalusredeli esimese kolme astme puhul kaasamisest rääkida ei saa. Nende astmete puhul on tegemist võltsosalusega, sest täiskasvanud ise pakuvad välja teemasid, mis nende arvates on noorte jaoks olulised ja lahendavad noortelt tulnud probleeme ilma noorteta. Seega noortele just nagu antakse sõna, aga tegelikult otsuse mõjutamise võimalus neil puudub (Noorte kaasamine ja osalus: 6).

Harti (1992) sõnul ei tähenda noorte osalus seda, et noored peaks täiskasvanuid asendama. Täiskasvanutel tuleb õppida noori kuulama, toetama ja juhendama, samas ka tajuma, millal rääkida, millal mitte. Oluline on mõelda, mida noored võiksid saavutada koostöös teiste noorte või täiskasvanutega, kui neil on olemas viimaste toetus (Hart 1992: 31). Tema sõnul ei tohiks kasutada vanust ja arenguetappe, et hinnata noorte osaluse võimelisust, kuigi kindlasti on kasulik nendega kursis olla. Ta toob välja, et noorte võimed võivad muutuda tulenevalt tema individuaalsetest omadustest ja ka kultuurist. Nii nagu on oluline noore mõtlemise ja rääkimise võime, on oluline ka teda käivitav motivatsioon. Madala enesehinnanguga noor ei näita suure tõenäosusega oma mõtlemise ja grupis töötamise võimeid. Sellepärast on väga oluline leida vähemvõimekate noorte tugevad küljed, mis aitavad neil noortel oma võimeid näidata (Samas: 31). Noorte kaasamise ja osaluse käsiraamatu andmetel on noortel võimalikke osalemise takistusi nii isiklikke kui ka praktilisi (Tabel 1).

Tabel 1. Noorte võimalikud osalemise takistused (isiklikud ja praktilised). Allikas: Noorte kaasamine ja osalus: 8

Isiklikud takistused	Praktilised takistused
Madal enesehinnang ja enesekindluse puudumine	Info puudumine
Julguse puudumine	Osalemisloa puudumine – rühma surve liitumise tõttu
Hirm üleoleva suhtumise ees	Aja või energia puudumine
Ettekujutus noorsootööst kui millestki igavast	Rahapuudus
Hirm diskrimineerimise ees	Kultuurilised ja religioossed vastuolud
Ebahuvitavad tegevused	Liikuvusega seotud probleemid

Tabelist 1 on näha, et madal enesehinnang ja enesekindluse puudumine on üks võimalikest noorte osalemise takistustest. Nii nagu ka Hart (1992) välja tõi, tuleb leida ja rõhutada noores neid võimeid, mis annavad neile motivatsiooni. Noored osalevad hea meelega, aga neid tuleb teadlikult ja oskuslikult kaasata. Julguse puudumine osalemise puhul võib puudutada rohkem noori, kes on piirkonda äsja elama tulnud või siis tunnetavad üleolevat suhtumist teiste noorte või siis ka täiskasvanute poolt. Mõlemal juhul on noore osalemise toetamine ja tema kaasamine väga oluline tema heaolu ja sotsiaalsete oskuste arendamist silmas pidades. Natuke keerulisem võib olla praktiliste osalemise takistuste lahendamine. Info puudumist ja levikut on võimalik parandada, kui küsida noorte endi käest, milliste kanalite kaudu nad infot kõige paremini kätte saavad. Samuti on võimalik noort toetada rühma survest tulenevate mõjutustega toime tulemisel. Rahalised vahendid on samuti üks oluline takistus, aga sellisel juhul on võimalik noorel aidata leida tegevusi, mis ei nõua rahalisi vahendeid. Selliseid tegevusi pakuvad tihti just rahvamajad, kus huvitegevus on üldjuhul tasuta. Transpordi küsimust, mis samuti osalemise takistuste tabelis välja tuuakse, on hajaasustusega piirkondades väga keeruline lahendada. Selle lahendamine on piirkonna noorte ja ka noori kaasata soovijate jaoks üks kõige suuremaid väljakutseid. Siin jõuame jälle välja vanemate rolli olulisuse juurde. Kui osalemist takistavad aja puudumine paljude erinevate käsil olevate tegevuste tõttu või religioossed vastuolud, siis nende puhul ei ole võimalik väga palju kaasa rääkida. (Hart 1992)

Tegevused, millesse noori kaasatakse ja mille eest neile vastutus antakse, peavad olema noorele jõukohased, sest muidu võib väga kergesti tekkida negatiivne emotsioon seoses osalemisega. See puudutab nii noorte erinevates tegevustes kui ka otsustusprotsessides osalemist (ENL veebileht: noorte kaasamine). Igasuguse noorte elu ja olu parendamist ja arendamist puudutavate strateegiatega ning eesmärkide saavutamise üheks oluliseks osaks peaks olema noorte kaasatus ja osalus (Trivelli, Morel 2021: 644). Kui noortel tekib tunne, et otsustajad nende arvamusega ei arvesta, puudub neil motivatsioon ka tulevikus ühiskonnas aktiivselt osaleda ja olulistel teemadel kaasa rääkida. (ENL veebileht: noorte kaasamine).

Miks ühiskonna ja kogukonna seisukohast noorte kaasamist nii tähtsaks peetakse? Noorte kaasamine aitab neil kujuneda aktiivseks kodukohast ja ka oma riigist hoolivaks kodanikuks. Kui noored läbi kaasamise saavad panustada oma kodukoha arendamisse ja nende ettepanekutest päriselt ka midagi muutub, tulevad nad suurema tõenäosusega

peale kaugemalolevate õpingute lõppemist kodukohta tagasi ja on siis juba ise valmis panustama. Mittekaasamise korral ei teki neil kodukohaga seotust ning seetõttu ei hooli nad ka selle arendamisse panustamisest. (ENL veebileht: noorte kaasamine)

Carolina Trivelli ja Jorge Morel (2021) uurisid, mis võiks soodustada maapiirkondade noorte osalemist ühiskondlikus elus. Nad toovad välja kaks eristuvat omadust, mis nende arvates võiksid teineteist täiendada ja soodustada noorte osalust. Esiteks on oluline oskuste omandamine ja isikuomadused. Isikuomadused on avaliku osalemise seisukohast väga olulised, sest need on igasuguste teistega arutelude pidamise aluseks. Teiseks püütakse luua põlvkondade vahelisi partnersuhteid läbi noorte ja täiskasvanute vahelise koostöö parandamise. Noorte osalus maapiirkonnas ei pruugi põrkuda täiskasvanute rollidega, vaid pigem võib see olla vanade ja uute põlvkondade vahelise teineteise täiendamise käivitaja (Trivelli, Morel: 641).

Nagu on näha avalikult kättesaadavatest materjalidest, ei ole kaasamine Eestis üldse võõras teema. Väga paljud organisatsioonid ja autorid on seda erinevatel veebilehtedel käsitlenud ja kirjutatud on isegi käsiraamatuid paremaks kaasamiseks. Siiski ei ole veel ette näidata väga häid kaasamise praktikaid ning ka kaasamise koolitusi sellel teemal ei ole just palju. Noorte kaasamist erinevatesse tegevustesse ja otsustusprotsessidesse peetakse oluliseks ja hinnatakse ka selle positiivset mõju kogukonnaga sidususe tekkimisel. Kui lugeda käsiraamatuid ja erinevate autorite artikleid, on näha, et hea kaasamine algabki tahtest noori päriselt kaasa tõmmata. Oluline on luua noortele osalusvõimalusi kogukonnas ning anda neile positiivne eduelamus läbi neile jõukohaste ja huvipakkuvate projektide või tegevuste elluviimise.

1.2 Noorte kaasamine huvitegevuse kaudu ja kultuuriosalus

Noorte kaasamise üheks heaks võimaluseks rahvamajade ja kogukonna tegevustesse on läbi huvitegevuse ja vabaajategevuste. Erinevat infot nii õppimise-, kui ka vabaaja veetmise võimaluste kohta Eestis koondab noorte infoportaal Teeviit.ee. Portaalist leiab noor infot nii karjäärivõimaluste kui ka osalusvõimaluste ja erinevate koolituste kohta. Samuti saab lugeda teiste noorte kogemuslugusid ja julgustusi, et leida endale

sobiv hobi või tegevus, millega tegeleda. Huvitegevuses osalemine on täiesti vabatahtlik. See tähendab, et ükski seadus ei kohusta noori peale kooli või töөлkäimist oma vaba aega huvitegevusega täitma. Erinevaid huvitegevusi pakutakse väga palju, seega kõik peaksid nende seast endale sobivaima leidma. Noorte infoportaal toob välja, et kõige levinumad huvitegevuse valdkonnad on muusika, tants, sport, tehnika ja kokandus (Teeviit veebileht).

Huvihariduses ja huvitegevuses osalemine võimaldab noorel oma vaba aega kasutada millegi õppimiseks või mingite oskuste omandamiseks ja arendamiseks. Huvitegevus ei pea põhinema kindlal õppekaval. Seda võivad korraldada erinevad organisatsioonid ja asutused. Huvitegevuse ülesandeks on „luua võimalusi isiksuse mitmekülgseks arenguks ja toetada noore kujunemist hästi toimetulevaks ühiskonnaliikmeks“ (Haridusportaal). Kultuuriasutused nimetavad haridust kõige olulisemaks väliseks teguriks, mis võib külastusotsust mõjutada. On levinud arvamus, et kui noortel tekib kultuuriharjumus juba varases lapseeas, siis on ta tegusam ja kultuuriteadlikum tarbija ka tulevikus (Kolb 2005: 82).

Kultuuriosaluse teemal on ettekande teinud ka Birgit Lüüs (2012). Osaluse mõistet selgitab Lüüs laiemas tähenduses kui seotust mingi grupiga või kaasalöömist mingite organisatsioonide tegevuses, aga kitsamalt kui kaunite kunstide tarbimist. Lüüs toob välja ka kaks erinevat kultuuriosaluse avaldumisviisi. Üheks on aktiivne kultuuriosalus, mis harrastuskunsti kaudu annab võimaluse ise osaleda loome protsessides, etendustes ja tantsutruppides, aga ka korralduses – see tähendab, panustada ise tegevustesse ja osaleda ise üritustel. Teine on passiivne osalus, mille all mõeldakse pigem kultuuri tarbimist ja võimalust üritustest osa saada, näiteks kontserdil või teatris käimine. Lüüsi hinnangul võib algselt passiivne kultuuriosaleja saada innustust ja motivatsiooni aktiivsest kultuuriosalusest ning läbi oskusliku kaasamise hakata hiljem ise aktiivselt osalema huvitegevuses või toetama omaalgatuslike ideede elluviimist ja ühiskonnas kaasärääkimist piirkonnas. (Lüüs 2012)

See, millist noortele huvi pakkuvat tegevust (sh huvitegevust) saab pakkuda rahvamaja, on läbirääkimiste küsimus kohaliku omavalitsuse ja muidugi piirkonnas elavate noortega.

Kohaliku omavalitsuse poolt on võimalik saada toetust huvitegevuse läbiviimiseks. Paljud omavalitsused pakuvad seltsidele ja mittetulundusühingutele projektipõhist toetust piirkonna tegevuste elluviimiseks. Selleks tuleb tähtajaliselt esitada projekt, mis sisaldab läbiviidavate tegevuste eesmärki ja kirjeldust. Samuti toetavad kohalikud omavalitsused seltse ja mittetulundusühinguid omafinantseeringu katmisega, kui projekte esitatakse suurematesse projektivoorudesse (näiteks maakondlikesse kohaliku omaalgatuse programmidesse või Kultuurkapitali projektivoorudesse). Alates 2017. aastast toetab riik Noorsootööseaduse § 15¹ alusel omavalitsusi täiendavate vahenditega, et suuremal hulgal noortel oleks juurdepääs huvitegevusele ja huviharidusele (RT I, 16.06.2020, 10).

Riikliku lisatoetuse eesmärk on parandada huvihariduse ja huvitegevuse kättesaadavust ning pakkuda noortele mitmekesisemaid osalusvõimalusi (Huvihariduse ja -tegevuse toetus kohalikule omavalitsusele). Noorsootööseadus näeb ette, et vallad ja linnad koostavad täiendava toetuse kasutamise tegevuskava, milles tuuakse välja huvihariduses ja huvitegevuses osalevate 7.-19. aastaste unikaalsete noorte arv ning huvitegevuses osalemise võimaluste arv, kirjeldatakse kitsaskohad ja tegevused, kuidas planeeritakse täiendava toetuse abil neid kitsaskohti lahendada (RT I, 16.06.2020, 10). Igal aastal tuleb kohaliku omavalitsusel esitada ka eelneva aasta tegevuskava täitmise kohta aruanne, kus on välja toodud tegevuskava täitmise tulemused (RT I, 16.06.2020, 10).

Kohalikul omavalitsusel on huvihariduse ja -tegevuse korraldamiseks mitmeid võimalusi. Kui huviharidus toimub huvikoolides, siis huvitegevuse harrastamiseks saavad võimalusi pakkuda nii üldhariduskoolid, noortekeskused, spordiklubid, noorteühingud ja ka rahvamajad (Huvitoetuse juhend: 22). Huvitegevuse võimaluste loomiseks tuleb teada millised on noorte huvid, soovid ja vajadused ning millised on piirkonna võimalused (Huvitoetuse juhend: 21).

Läbi riikliku huvitegevuse täiendava toetuse, iga-aastase tegevuskava kitsaskohtade kaardistamise ning nendele lahenduste otsimise on loodud suurepärane võimalus kultuuri-, noorsootöö- ja haridusvaldkonna koostööks. Tegevuskava kokkupanemisel tuleb kaardistada noorte huvid ja vajadused ning anda neile võimalus oma vaba aeg ise planeerida. Iga aasta lõpus saab ellu viidud tegevused ühiselt üle vaadata ning otsustada, milliste tegevustega edasi minna või millised tegevused võiks asendada

uute ja huvitavatega. Selline noorte kaasamine annab võimaluse tuua noored otsustajate ja tegevuste läbiviijatega ühise laua taha. Nähes, et nende soovide ja ettepanekutega arvestatakse ja nende tagasiside on oluline, tulevad nad kaasa mõtlema ka teistele piirkonda puudutavatele aruteludele.

1.3 Kultuuri- ja noorsootöö valdkonna ühisosa

Kultuuri- ja noorsootöö valdkonna ühisosa vaatlen selle kaudu, kuidas tähtsustatakse noorte osalemist kultuurielus. Selleks tutvun erinevate kultuurivaldkonna arengudokumentidega ning vaatan varasemalt läbiviidud uuringuid. Olulise fookusena vaatan arengudokumentides noorte osaluse tähtsustamist kogukonna sidususe loomisel ning noorte ligipääsu erinevatele osalusvõimalustele.

Kultuuri arengukavas 2021-2030 on ühe alaeesmärgina välja toodud, et Eesti kultuurielu peaks olema tugev ja toimiv. Arengukavas soovitakse, et Eesti kultuurielu oleks mitmekülgne, kõrgetasemeline ja rahvusvaheline. Ühe eesmärgina näeb arengukava seda, et tagatud peaks olema „professionaalide ja kultuuri hindava publiku järelkasv“ ning selleks peavad olema loodud soodsad tingimused nii loometegevuseks kui ka kultuuris osalemiseks kõikidele inimestele üle Eesti (Kultuuri AK 2021-2030: 10). Samuti ka välismaal elavatele rahvuskaaslastele. Selle alaeesmärgi ühe mõõdikuna on arengukavas märgitud „Eesti laste ja noorte osalemine kultuuris“ (Kultuuri AK 2021-2030: 10).

Olulise tegevussuunana nähakse arengukavas laste- ja noortekultuuri terviklikku arendamist. Seejuures peetakse tähtsaks, et lapsed ja noored pääseks kultuurist osa saama ja selles tegutsema „sõltumata elukohast, erivajadustest, keeleoskusest, majanduslikest võimalustest või muudest tingimustest“ (Kultuuri AK 2021-2030: 13). Arengukavas tuuakse eesmärgina välja laste ja noorte erinevates kultuurivaldkondades osalemise läbimõeldus, ja selle süsteemne toetamine. Eesmärk on ka laste ja noorte kaasamine loomeprotsessidesse ning see, et kultuuri- ja mäluasutuste haridusprogrammid oleks üldharidusse lõimitud (Kultuuri AK 2021-2030: 13).

Noorte osalemise olulisusest kohaliku omavalitsuse tasandi tegevustes kirjutatakse ka Euroopa Liidu noortestrategieas, kus leitakse, et väga oluline on keskenduda noorte osalemisele just praegu, sest kõik täna vastu võetud otsused puudutavad kõige pikemalt noorte praegust põlvkonda (Euroopa Liidu noortestrategiea 2019-2027: 3). Noortestrategieas on välja toodud, et oluline on toetada noorsootöö eri tasandite tegevusi ja tunnustada noorsootööasutuste nii valdkondliku, riikliku kui ka kohaliku tasandi tegevusi ning noorte kaasamist ja pädevuste arendamist mitteformaalse hariduse kaudu. Sama oluline on ka võimaluste ja ligipääsetavuse loomine noortele, neile vajalikele teenustele ja teabele sh kultuurivõimalustele (Euroopa Liidu noortestrategiea 2019-2027: 5).

Noorte osalemisest kirjutatakse ka Euroopa hartas. Seal selgitatakse, et noorte kohalikus ja regionaalses elus osalemine tähendab seda, et noortel on õigused, võimalused ja neile jõukohased väljundid ning toetav keskkond, kus arendatakse vajalikke oskusi ja pädevusi. Sellisel juhul saavad noored mõjutada ennast puudutavaid otsuseid ja olla osalised ühise ning parema ühiskonna loomisel (Revised European Charter... 2003: 11). Nagu Euroopa hartas välja tuuakse, on noorte aktiivne osalemine kohaliku ja regionaalse tasandi otsustes ja tegevustes hädavajalik. Eriti siis, kui soovitakse demokraatlikumate, kaasavamate ja jõukamate ühiskondade loomist. Kuigi osalus peaks noorte jaoks olema iseenesest tähendusrikas, on siiski oluline, et nad saaksid juba varasest lapseest peale mõjutada ja kujundada ennast puudutavaid otsuseid ning tegevusi. Noorte igasuguse osaluse toetamine aitab kaasa noorte sotsiaalsele lõimumisele ning annab oskused erinevate ettetulevate väljakutsetega toime tulemiseks. Noorte osalust toetavad tegevused peavad arvestama noorte erinevaid vajadusi ja soove ning kindlasti peab selles olema ka lõbusaid ja nauditavaid tegevusi. (Revised European Charter ... 2003: 12)

Nagu eelnevast näha, on noorte osalemise olulisus välja toodud nii kultuurivaldkonna kui ka noortevaldkonna dokumentides. Mõlemas valdkonnas nähakse, et noorte osalemine kohaliku omavalitsuse tegevustes ja ka kultuuritegevustes on vajalik ja mida varem õnnestub noori kaasata, seda pädevamad ja aktiivsemad kodanikud neist kasvavad. Sama oluliseks peetakse ka valdkondade ülest lõimimist ja seda mitte ainult kultuuri- ja noorsootöövaldkonna vaid ka hariduse- ja teiste valdkondade üleselt, sest noori puudutavad kõik valdkonnad, mis on nende ümber ning panustamine piirkonna tegevustesse aitab luua sisusust kodukohaga.

Kuigi kaasamise olulisust ja eesmärgi selle parandamiseks on erinevates dokumentides palju kajastatud, näitab tegelikkus, et noorte kaasamisega ei ole Eestis veel nii hästi kui arengukavades ja muudes dokumentides on planeeritud. Nimelt selgus Eesti Noorteühenduste Liidu poolt läbiviidud küsitlusest kohaliku omavalitsuse juhtidele, et noored ei tunne sageli oma kodupaigaga mingit sidusust, sest tegevusi, mida kodukohas tehakse, otsuseid, mis vastu võetakse planeerivad täiskasvanud, kaasamata noori (ENL veebileht: noorte kaasamine).

Eesti Noorteühenduste Liit soovib noori käsitleda ressursina, mida kasutada kodupiirkonnas erinevate tegevuste väljatöötamisel ja elluviimisel, kuna nad tunnevad kõige paremini oma eakaaslaste mõtteid ja soove. Samuti toetab kaasamine kohalikku ellu noorte arengut, kuivõrd nad õpivad kõige paremini oma kogemustest, kui neil on vabadus valida ja otsustada kus ja milles nad osalevad (ENL veebileht: noorte kaasamine).

Kerli Kõiv Eesti Avatud Noortekeskuste Ühendusest toob oma artiklis välja, et „Noorte huvi, motivatsioon ja aktiivse osaluse teekond algab oma võimaluste äratundmisest ning positiivsest kogemusest“ (Kõiv 2021). Just selliseid positiivseid kogemusi, aga ka võimalusi nii osaluseks kui ka oma ideede elluviimiseks saab pakkuda rahvamaja.

Nagu näeme, on erinevates arengudokumentides noorte osalemist ühiskonnategevustes ja nende kaasamist nii loome- kui ka otsustusprotsessidesse peetud väga oluliseks. Kultuuri- ja noorsootöövaldkonna ühisosana saab välja tuua, et mõlema valdkonna inimestele on oluline keskenduda noorte osaluse toetamisele, luues neile võimalused ja ligipääs vajalikele teenustele, mõeldes läbi noorte osalemine mõlema valdkonna tegevustes ja osalemise süsteemne toetamine. Vaid nii saavad noored tänu toetavale keskkonnale õppida ja arendada endale vajalikke oskusi ning leida jõukohaseid väljundeid ühiskonnaelus osalemiseks. Nii, nagu selgus ka Eesti Noorteühenduste Liidu poolt läbiviidud küsitluses kohaliku omavalitsuse juhtidele, ei tunne noored sageli kodukohaga seotust just seetõttu, et neid pole piirkonna tegevustesse ja arengut puudutavatesse aruteludesse kaasatud. Noored oskavad hästi kaasa rääkida mitmetel kogukonda puudutavatel teemadel, aga eriti hästi just noori endid puudutavatel teemadel. Küsides noorte arvamust ja kaasates neid aruteludesse juba praegu kasvatame tugevaid ja arengule suunatud kogukonnaliikmeid.

UNESCO peasekretäri Frederico Mayori poolt on 1989. aastal kirja pandud kultuuripoliitika tunnuslause „Osalen, järelkult olen olemas“, millega tahetakse öelda, et kultuurielu peab olema kättesaadav igale ühiskonnaliikmele ning arvestama kõikide vajaduste ja soovidega (Kiis 2018: 8). Sellest tulenevalt võib öelda, et kultuuris osalemise võimaldamine ja osalusvõimaluste arendamine on kohaliku kultuuripoliitika elluviimisel väga oluline. Kohalikul tasandil saavad seda vastavalt võimalustele ja vajadustele arendada rahvamajad koos kohaliku omavalitsusega.

2. KULTUURIPOLIITIKA JA KULTUURIKORRALDUS

Teises peatükis arutlen, mis on kultuuripoliitika ja kuidas seda on defineerinud erinevad autorid. Toon välja Eesti kultuuripoliitika kujunemise ja selles toimunud muudatused ning rahvamajade olulise rolli nii kultuuripoliitikas kui kohalikus kultuurikorralduses. Lõpuks annan ülevaate olulistest kultuurivaldkonda puudutavatest dokumentidest, sh Võru, Rõuge ja Antsla arengukavadest.

2.1 Kultuuripoliitika mõiste

„Eesti riigi kultuuripoliitika tuleneb rahva poolt põhiseaduse vastuvõtmisega riigile pandud kohusest tagada eesti rahvuse ja kultuuri säilimine läbi aegade“ (RT I, 15.05.2015, 2). Selleks, et üldse aru saada, mida mõeldakse kultuuripoliitika all, toon välja mõned definitsioonid erinevatelt autoritelt. Kulbok-Lattik (2016) toob välja, et kultuuripoliitika erineb teistest poliitika valdkondadest seetõttu, et kultuuripoliitika mõju on väga raske mõõta. Ta selgitab, et riikliku kultuuripoliitika mõttes on kultuur poliitiliselt määratletud ning järgib juba ajalooliselt seatud eesmäärke, mida ühiskonna poolt on kultuurile pandud (Kulbok-Lattik, 2016: 41-43). Teises artiklis defineerib Kulbok-Lattik tänapäeva Eesti kultuuripoliitikat järgnevalt:

Kultuuripoliitika on kokkuleppeline otsuste ja regulatsioonide kogum, mille abil ajalooliselt kujunenud ning riiklikult legitimeeritud väärtushinnangutele tuginedes valitakse välja ühiskonnas eeldatavalt eelistatavaid kultuurilisi praktikaid ja kehtestatakse neid halduslikult ning institutsionaalselt, sh riigieelarve kaudu. (Kulbok-Lattik 2018: 126).

Poliitikateadlaste Paquette ja Redaelli (2015) nägemuse kohaselt on kultuuripoliitika üks avaliku poliitika eriliik ehk üks paljudest valitsuse sekkumisvormidest. Seega võib avaliku poliitika mõistet defineerides jõuda kultuuripoliitika mõisteni (Paquette, Redaelli 2015: 59). Nad toovad välja, et kõige laiemas tähenduses võime vaadelda

avalikku poliitikat kui valitsuse otsuseid midagi teha või mitte teha ning sellele järgnevaid tegevusi või tegevuste kogumit. Kas need otsused, mida valitsus teeb on siis otsesed või kaudsed, aga need igal juhul mõjutavad kodanike elusid (Mulcahy 2006: 319-320). Raamatus „Kohalikud omavalitsused ja kultuur“ jagab Rein Kiis (1998) kultuuripoliitika definitsiooni kaheks. Ühelt poolt defineerib ta kultuuripoliitikat kui võimu sihipärast tegevust, et kaitsta ja arendada rahvakultuuri. Teise definitsioonina toob ta välja kultuuripoliitika kui ühiskondlikud kokkulepped püstitatud eesmärkide saavutamiseks vajalikest viisidest ja vahenditest (Kiis 1998).

Vaadates erinevaid kultuuripoliitika definitsioone ja kirjeldusi on selge, et kultuuripoliitika mõju on väga raske hinnata ning et seda saab vaadata nii väga laialt kui ka kitsamas vaates. Kultuuripoliitilisi eesmärke sõnastada nii, et kõikide valdkondade esindajad oleksid rahul, on põhimõtteliselt võimatu. Ilmselt seetõttu ongi erinevad kultuurivaldkonna esindajad eriarvamusel ka kultuuri ja selle tegevusi reguleeriva seadusandluse vajalikkuse osas. Huvitava arvamusevaldusega kultuuripoliitikast ja selle vajalikkusest esines ajalehes Postimees kirjanik ja kunagine haridus- ja teadusminister Paul-Eerik Rummo (2013). Rummo leidis, et poliitiline sekkumine kultuuri pole üldse õigustatud, sest see piirab loomingulist vabadust. Rummo arvates on iga kultuuripoliitiline samm millegi või kellegi eelistamine, sest valikuid saavad teha poliitikud ja valikud sõltuvad sellest, milline maitse parasjagu võimul oleval ametnikul on. Kas Rummoga nõustuda või vaielda vastu on igaühe enda mõtestamise küsimus, aga kindlasti tekitas see erinevaid diskussioone kultuurivaldkonna teemadel.

Vastuseks Rummo arvamusevaldusele toob Kulbok-Lattik (2013) välja, et ajalooliselt on näha, kuidas kultuuripoliitikaga saab teha palju kurja, aga on näha ka vastupidist, kus kultuuripoliitika puudumine võib teha palju kurja. Kulbok-Lattik (2013) küsib oma artiklis, kust tulevad uued julgete ideede ja visioonidega põlvkonnad, kui ei ole tagatud võimalusi kultuuris sh huvihariduses ja huvitegevuses osalemiseks. Postimehes avaldatud arvamusrubriigis on kultuuripoliitika teemal sõna võtnud ka endine kultuuriminister Jaak Allik, kes toob välja, et aastate jooksul on korduvalt olnud kuulda etteheiteid kultuuripoliitika puudumise kohta, seega on „Põhialused“ tema hinnangul mänginud kultuuripoliitika kujunemisel väga tähtsat osa (Allik 2014).

Kuigi Eestis ei ole kultuurivaldkonda reguleerivat seadust, on riikliku kultuuripoliitika põhialustes välja toodud põhieesmärgist tulenevalt heakskiidetud seisukohad, millest otsuste tegemisel lähtutakse, aga ka kultuuripoliitika elluviimise tegevuskavad valdkondade kaupa. Kultuuripoliitika kontekstis käsitletakse kultuuri palju kitsama tähendusega kui seda on kultuur antropoloogilises käsitluses, kus selle all mõeldakse inimeste eluviisi, tavasid, teadmisi hoiakuid ja väärtuseid (Kulbok-Lattik 2008: 123).

Kultuur riikliku kultuuripoliitika mõistes on poliitiliselt määratud ning järgib neid eesmärke, mille riik on talle ajalooliselt seadnud (Kulbok-Lattik 2008: 123). Kultuuripoliitikas mõistetakse kultuuri all enamasti ajalooliselt oluliseks peetud kultuurivaldkondi ja riiklikke kultuuriinstitutsioone, nagu näiteks rahvakultuur, pärimuskultuur ja ka kaunid kunstid. Suur osa kultuurinähtusi toimib aga hoopis riigist sõltumatult, tegutsedes n-ö turuseaduste järgi ning jälgides kodanikuühiskonna vajadusi (alternatiivkultuur, subkultuur jne). Näiteks ütleb Kulbok-Lattik (2016: 43), et kõiki 19. sajandi lõpu ja 20. sajandi algusest seltsiliikumisest ja omaalgatusest pärinevaid kultuuriasutusi toetasid nii Eesti ajalehed kui ka kultuurieliit, kuid reeglina mitte Venemaa keisririik ega ka baltisaksa aadel. Riiklik tugi eesti kultuurile ja sihipärane kultuuripoliitika kujunes välja Eesti Vabariigis (1918-1940). Eriti jõuliselt rakendati riiklikku kultuuripoliitikat Nõukogude Liidu ajastul (1940-1991). Tänapäeval on riigi jõulist kultuuriellu sekkumist asendamas turureeglid, siiski toetab riik eri kultuurivaldkondi. Üksteisega paralleelselt tegutsevad kõrg-, pop-, massi- kui ka rahvakultuur toimivad väga hästi, tagades piisava mitmekesisuse, et igaüks leiab üles just endale meelepärase (Kulbok-Lattik 2016: 43). Olulised eesmärgid ja ülesanded Eesti kultuurivaldkonna arendamiseks on välja toodud kultuurivaldkonna arengukavas. Riiklikult reguleerib Eesti kultuurivaldkonna arendamise eesmärke Kultuuri arengukava 2021-2030 (Kultuuri arengukava 2021-2030: 5).

Kuna minu magistritöö põhifookuses on rahvamajad, siis siin on riiklik sekkumine vähene. Rahvamajade tegevust suunatakse põhiliselt kohalike omavalitsuste poolt. Siiski on riiklikes kultuuri arengukavades suuniseid, mis puudutavad ka Eesti rahvamajade võrgustikku.

Kultuuri arengukavas pööratakse olulist tähelepanu ka ÜRO säästva arengu eesmärkide täitmisesse. Ühe eesmärgina on välja toodud, et maailma kultuuripärandit tuleb kaitsta ning linnad ja asulad tuleb muuta kaasavaks, turvaliseks, säästvaks ja vastupidavaks

(eesmärk 11) (Muudame Maailma: Säätva arengu tegevuskava aastaks 2030: 19). Olulise osana nähakse ka, et kultuur toetab inimeste toimetulekut, aitab suurendada heaolutunnet ning toetab vaimset ja füüsilist tervist. Samuti nähakse kultuuril olulist rolli ühiskonna sidususe toetajana. Kultuuri arengukava kohaselt on Eesti riigi olulisemaks ülesandeks oma elanikele kultuuris osalemise võimaluse tagamine, luues sealjuures võimalusi nii osalemaks kultuuritegevustes kui ka huviloomealadel sh huvihariduses ja huvitegevuses. Lisaks tuleb jälgida, et ligipääs oleks tagatud kõigile, sõltumata inimese erivajadusest, võimekusest, vanusest, elukohast, rahvusest, keeleoskusest või muudest tingimustest (Kultuuri arengukava 2021-2030).

Kultuuripoliitika kujundamisel ja ka elluviimisel tuleb arengukava kohaselt tugineda koostööle, teadmistele ja pikaajalistele vaadetele. Samuti on välja toodud, et kaasav poliitikakujundamine tähendab esindus- ja arendusorganisatsioonide ning oma ala professionaalide kaasamist aruteludesse ja ka otsustusprotsessidesse ning pidevat ja sisulist dialoogi valdkonnaga. (Kultuuri arengukava 2021-2030) Kultuurielu ei peaks olema vaid valitud seltskonnale meelelahutust pakkuv vaid jõudma kõikide ühiskonnaliikmeteni (Kiis 2018: 8).

Eestis vaatamata kohaliku omavalitsuse kultuurielu ja rahvamajade tegevusi reguleeriva seaduse puudumisele, mitmeid erinevaid dokumente, mis määravad ära selle valdkonna arengud järgnevatel aastatel, seavad eesmärgid ning ka tegevuskavad eesmärkide saavutamiseks. Positiivne on näha, et arengudokumentides nähakse kultuuri toetavat rolli inimese heaolule ning kogukonnaga sidususe loojale. Seega tuleb toetada piirkondlike rahvamajade tegevusi, et säilitada mitmekesine kultuuris ja huvitegevuses osalemine erinevatele huvigruppidele.

2.2. Rahvamajade roll Eesti kultuuripoliitikas

Nii, nagu tõi välja Kulbok-Lattik, (2016) on Eesti kultuuripoliitika kujunemise mõistmiseks vajalik mõista nii kultuuri, kultuuripoliitika seoseid rahvamajadega kui ka kultuuripoliitika põhiväärtuste ajaloolist kujunemist. Kuna rahvamajad on ise olnud suuresti kultuuripoliitika kujundajad läbi ajaloo, on rahvamajad ja nende tegevused

kultuuripoliitikaga läbi põimunud. Kultuuripoliitika ajalooline põhieesmärk on harida ja tsiviliseerida rahvast ning kanda hoolt kaunite kunstide eest (Kulbok-Lattik 2016).

Ajalooliselt on rahvamajade tegevused mõjutanud piirkonna elu, aidates kaasa kogukondliku ja rahvusliku ühtsustunde kujunemisel. Lisaks on rahvamajade ajaloo kaudu võimalik näha ka Eesti kultuuripoliitika arengut, jälgides rahvamajade algseid rolle ja jätkusuutlikkust erinevate süsteemide (lääne- ja Nõukogude poliitika ning euroopastumine) valitsemisaegadel (Kulbok-Lattik, 2016). Siin saame paralleeli tõmmata tänapäevaga, kus samuti näeme rahvamajade rollide muutumist läbi nende tegevuste. Aktiivselt tegutseva rahvamaja ümber on kogukonnad tugevamad, räägivad kohaliku elu arendamisel oluliselt rohkem kaasa, seega kujundavad regionaalset kultuuripoliitikat. (Kulbok-Lattik, Roosalu, Saro 2023: 11)

Kui vaadata tagasi ajalukku, siis juba 19. sajandi lõpul ja 20. sajandi algul ilmnes Eestis vajadus kogukondade kohtumispaikade järele. Nii asusid inimesed omaenda jõu ja vahenditega ehitama seltsimaju ehk ruume, kus tegeleda kaunite kunstidega, muusikaga ja tantsuga, mis näitab selget tahet ja püüdlust kõrgkultuuri poole ning soovi ja tahet olla härrastega (sakslased, venelased) staatuse poolest võrdsemad. Kui kõrtsid olid kaotatud ning koolides ja kirikutes toimuvad tegevused tolleaegse võimukandja range kontrolli all (Kulbok-Lattik 2016: 52), olid just rahvamajad need, kes pakkusid lihtrahvale füüsilist avalikku ruumi ja võimalusi kultuuris osalemiseks ning juurdepääsu nii harrastuskultuurile kui ka kõrgkultuurile (Samas: 52). Seega oli rahvamaja väga otseselt kultuuriosaluse mõjutaja, nagu ta on seda ka praegu.

Ehitatud seltsimajad olid oma ruumi jaotuselt sarnased ooperi -või teatrimajale. Neis olid erinevad ruumid koos saali ja lavaga, tänu millele loodi võimalused erinevate kultuuritegevuste harrastamiseks, näitusteks, ühiste pidude korraldamiseks ning saadi juba 19. sajandil tegeleda elukaareülese haridusega ja huvitegevusega, mida varem sellisel kujul ei olnud (Kulbok-Lattik 2016: 54).

Seltsimajade rajamisega loodud ühine avalik ruum, kus inimene sai vabalt olla haritud, kultuurne ja sotsiaalne ehk mitte ainult kultuuriliselt seltskondlik, vaid rääkida kaasa ka ühiskondlikes asjades, mis võimaldas läbi ühistegevuste tekkida ka kodanikutundel. (Kulbok-Lattik 2016: 55). Siin saame samuti rääkida aktiivsest ja passiivsest kultuuriosalusest, millest lõpuks kujunes ka osalus ühiskonnaelus, sest rahvamajade

ehitusse olid kaasatud terved kogukonnad, sh noored ning toimus kogukondade lõimumine ühise eesmärgi ja ühiste tegevuste korraldamiseks.

Vaadates erinevatel aegadel rahvamajadele pandud ülesandeid ja riigi sekkumist kultuurielu korraldusse, on näha, kuidas kultuuripoliitika kajastub näiteks seltsimajade nimede muutuses. Seltsimajad muutusid aja jooksul rahvamajadeks ja hiljem muudeti rahvamajad kultuurikeskusteks, klubideks, kultuurimajadeks jne (Kulbok-Lattik, 2016).

Kultuuripoliitilisi suundumusi, mis otseselt mõjutavad rahvamajade tööd, näeme ka taasiseseisvunud Eestis kultuuripoliitikas. Rahvamajad koos nendes tegutsevate ja kultuuriosalust pakkuvate harrastustegevustega, sh huvitegevusega, anti 1990tel kohaliku omavalitsuse haldusalasse. Uus olukord tõi kaasa riikliku rahastuse vähenemise kultuurivaldkonnale, tekitades samas juurde uus kultuurinähtusi nagu erinevad festivalid ja nüüdistants, millele oli võimalik toetust taotleda kultuurkapitalist. (Kulbok-Lattik, Paulus, Suurmaa 2023) Kohaliku omavalitsuse ülesandeks sai Eesti rahvuskultuuri traditsioonide kestmise ja nii professionaalse kui ka rahvakultuuri elujõulisuse tagamine kõikides kultuurivaldkondades (RT I 1998, 81, 1353). Kohaliku omavalitsuse kultuuripoliitilisi eesmärke viidi ellu läbi rahvamajade tegevuste korraldamise.

Rahvamaja olemasolu ja selle tegevuse olulisus kogukonna sidususe loomisel sai selgeks juba rahvamajade ehitamise perioodil, kus majad kerkisid kogukonna ühisel jõul ka ilma riikliku toetuseta. Kultuuriosaluse võimaldamine erinevatele vanuse- ja huvirühmadele nii kultuuri loomiseks kui ka sellest osa saamiseks muutus järjest olulisemaks. Seda just kultuuris osalejate järelkasvu tagamise ning kultuurialaste teadmiste ja oskuste omandamise seisukohalt, mis on ära fikseeritud ka dokumendis „Kultuuripoliitika põhialused 2020 heakskiitmine“ (RT III, 14.02.2014, 2). See on minu arvates üks olulisemaid Eesti kultuuripoliitika dokumente, sest selles tuuakse välja järelkasvu tagamise oluline roll kohaliku omavalitsuse ja riigi koostöös ning seda just läbi huvihariduses ja huvitegevuses osalemiseks võimaluste loomise. Lisaks nähakse siin kultuuriasutustel rolli formaalhariduse mitmekesisistamisel ja rikastamisel ning tuuakse välja kultuuritöötajate töö väärtustamise ja väärilise töötasu maksmise olulisus (RT III, 14.02.2014, 2).

Eelnevalt kirjeldatud dokumendid on olulised kohaliku omavalitsuse kultuuripoliitika ja rahvamajade tegevuse planeerimisel. Olulise tegevusena tuleb luua mitmekesisemad võimalused noorte tegevusteks rahvamajades ning seejärel juba koos nendega arendada piirkonna tegevusi nende soovide ja huvidest lähtuvalt, pannes rõhku eriilmeliste kultuuriruumide ja piirkondliku identiteedi hoidmisele ning inimeste aktiivse osalemise innustamisele. (RT III, 14.02.2014, 2)

Kultuuris osalemise positiivse mõju teadvustamise ja kultuuris osalemise olulisuse on välja toonud ka ÜRO Hariduse, Teaduse ja Kultuuri Organisatsioon (UNESCO) (Kulbok-Lattik, Roosalu, Saro 2023: 9). Siin käsitletakse kultuuriosalust kui igäihe õigust vabalt osaleda talle sobiva kogukonna kultuuritegevustes ning nautida nii kunsti kui ka kultuuri (UNESCO 1948, artikkel 27). See on väga otseselt seotud ka rahvamajade tegevuste planeerimise ja erinevas vanuses (sh noorte) inimeste osalemisega rahvamajade tegevustes. Rahvamajade tegevused peavad olema piisavalt mitmekülgsed, et pakkuda erinevate huvidega inimestele tegevusi. Samas peavad nad olema piisavalt paindlikud, et neid tegevusi vastavalt vajadustele ja huvidele muuta. Selline paindlikkus aitab tagada Eesti rahvuse ja kultuuri säilimise, jätkusuutlikkuse, tuntuuse ning Eesti kultuuri traditsioonide kokkusobivuse uute valdkondadega, säilitades osalejate huvi, tegevuste järjepidevuse ja elujõulisuse (Ülevaade ÜRO tegevuskava ... 2020: 90), mis noorte kaasamise juures on olulise tähtsusega.

2.3 Rahvamajade roll kogukonnas

Magistritöös kasutan rahvamaja mõistet üldmõistena, mis koondab rahvamajad, seltsimajad, kultuurimajad ja teised kultuuriasutused, mis pakuvad piirkonnas kultuurilist tegevust. Rahvamaja mõiste võeti esmakordselt kasutusele 1931. aastal, samal ajal rahvamajade määruse vastu võtmisega (Kulbok-Lattik (2016)). Rahvamaja oluline roll seisneb selles, et see annab koha, kuhu rahvas saab kokku tulla.

Kulbok-Lattik (2016) on uurinud Eesti seltsi- ja rahvamajade kui ajalooliste kultuuriinstitutsioonide tekkimist ning selle protsessi seost ruumilise kultuuriidentiteediga. Ta toob välja, et seltsimaju, mis hiljem muudeti rahvamajadeks,

hakati ehitama vajadusest seltsitegevuse ja kohtumiste koha järele, kus saaks ise otsustada, milliseid laule lauldakse, pidusid peetakse või milliseid näituseid korraldatakse (Kulbok-Lattik 2016: 52). Kirikutesse ja koolidesse nende tegevuste läbiviimiseks ruume ei antud ning 1900. aastal keelustati peod üldse riikliku viinamonopoli kehtestamise tõttu. Sellest tulenevalt on Kulbok-Lattiku (2016) sõnul tähelepanuväärne, kuidas vaatamata kõigele seltsimajad ikkagi kerkisid ja seda piirkonna inimeste omal huvi ja omade vahenditega. Kulbok-Lattik (2016) toob välja, et sellist nähtust võib vaadelda kui modernse avalikkuse ja kodanikuühiskonna kujunemist, mida ta käsitleb kui sõltumatut ühiskonnasfääri, mis kujuneb inimeste enda algatatud koostöös, et arutada endale huvipakkuvaid avalikke teemasid, tasakaalustades ühiskonnas avaliku ja äri sektori võimu mõju (Samas: 52).

Seltsimajade ehitamine sellises olukorras oli keeruline, sest nappis raha, polnud kerge leida sobivat asukohta ega saada ehitusluba, sest need, kelle käes oli tollal võim, ei vaadanud eneseteadvuse suurenemisele maarahva seas sugugi hästi. Vaatamata sellele suudeti seltsimajad kogukonna enda vahenditega valmis ehitada. (Kulbok-Lattik 2016: 56) Seltsimajast sai koht, kus kultuuritegevustes said kaasa lüüa nii peremehed kui ka sulased ning võrdsena meeste kõrval ka naised, kelle loovus ja panus ühiskonnale piirdus varem vaid koduse ringiga (Samas: 56).

Eesti Vabariigi kultuuripoliitika peamine eesmärk aastatel 1918-1940 oli rajada kultuur- ja haridusasutusi ning tugevdada rahvuslikku identiteeti, et tagada kultuuriline areng. 1928. aastal alustati riigi ja kodanikuühiskonna koostööna riiklikku rahvamajade võrgustiku rajamist. Rahvamajade võrgustiku alguseks võib lugeda aega, kui võeti kasutusele rahvamaja mõiste ning ajalehtedes ja koosolekutel hakati ühiselt arutlema Aleksander Kurvitsa nägemust rahvamajade seadusest ja selle ehitamise määrusest. (Kulbok-Lattik 2016: 56)

Kas kultuurielu paremaks ja läbipaistvamaks korraldamiseks oleks vaja kehtivat rahvamajade seadust, on olnud arutlused juba pikemat aega, aga lahenduseni pole siiani jõutud. Ühelt poolt on väga paljud rahvamajade ülesanded praegugi samad, mis need olid 1931. aastal vastu võetud rahvamajade seaduses, aga teiselt poolt on seaduse ja sellest tulenevate konkreetsete eesmärkide ja tegevussuundade puudumine tekitanud olukorra, kus riigieelarve kitsikuses on lihtne kärpida just kultuurivaldkonna eelarvet. See tekitab kultuurivaldkonna töötajates ebakindlust ning takistab valdkonna arengut.

3. juulil 1931. aastal võeti vastu rahvamajade seadus, kus rahvamaja ülesannetena oli kirjas:

„§ 1. Rahvamaja ülesandeks on olla kultuuri- ja haridusetöö keskkohaks väljaspool kooli ja koduks oma tegevusepiirkonnas haridusliikudele asutistele ja seltskondliikudele organisatsioonidele.

§ 2. Eelmises (1) paragrahvis tähendatud ülesande täitmiseks kasutatakse rahvamaju raamatukogude ja lugemistubade paigutamiseks, õpperingide, kursuste, loengute ja rahvakoosolekute korraldamiseks, laulu, muusika, näitekunsti ja kehalise kasvatusedendamiseks ning muu haridusliku ja kasvatusliku töö tegemiseks“. (RT, 1931 nr 53)

Tänapäeval on rahvamajade kohta käibel mitmeid erinevaid nimetusi. Kuigi Rahvamajade uuringu andmetel 61% uuringus osalenud organisatsioonidest kandsid „rahvamaja“ nimetust, oli lisatud ka erinevaid täpsustusi.³ Seega võib rahvamaja ametlik nimetus olla kultuurikeskus ja ta võib olla osa valla kultuurikeskusest, aga kanda siiski omaette rahvamaja nimetust. Rahvamajade uuringus on välja toodud ka levinumad nimetuse variandid (Kulbok-Lattik, Roosalu, Saro 2023: 20). Nendeks on kultuurimaja, kultuurikeskus, kultuurihall ja kultuurimõis. Seltsitegevusega seotud nimetustest seltsimaja, klubi, külamaja ja kogukonnakeskus. Kombineeritud tüüpidega nimetati asutused, mis koonduvad ümber raamatukogu, näiteks raamatukogu-seltsimaja, raamatukogu-külakeskus ning kultuuri-, spordi- ja vabaajategevusi pakkuvaid asutusi, näiteks kultuuri- ja spordikeskus, kultuuri- ja spordikompleks, kultuuri- ja vabaajakeskus (Kulbok-Lattik, Roosalu, Saro 2023: 20).

Vaadates ajalooliselt rahvamajadele pandud ülesandeid ja neile tänapäeval seatud rolle, on näha, et paljud neist rollides on jäänud samaks. 2022. aastal läbi viidud rahvamajade uuringus küsiti ka rahvamajade tänapäevaste rollide kohta. Küsimustikule vastajate arvates on kohalik piirkonna kultuuriasutus kogukonnas traditsioonide hoidja, piirkonna kultuurielu korraldaja, traditsioonide säilitaja, aitab kasvatada kodukoha tunnet, hoiab ja annab edasi kohalikku identiteeti jne (Kulbok-Lattik, Roosalu, Saro 2023: 25). Samuti ilmneb rahvamajade uuringust, et kohalik kultuuriasutus on

³ Näiteks: „Oleme küll rahvamaja, aga piirkondliku kultuurikeskuse koosseisus“ või „Oleme 2021 läbinud struktuurimuudatuse ja nüüd haldab meid valla Kultuurikeskus, aga säilinud on nimetus Rahvamaja“ (Kulbok-Lattik, Roosalu, Saro 2023: 20).

piirkonnale lisandväärtuseks, mis aitab oma olemasolu ja tegevusega kaasa sotsiaalse sidususe loomisele ja hoidmisele piirkonnas. Kohalik kultuuriasutus pakub vaba aja veetmise võimalust, tänu kultuuriasutuse tegevusele saavad inimesed kohapeal osaleda ringides ning lisaks vahendab kohalik kultuuriasutus professionaalset kultuuri (Kulbok-Lattik, Roosalu, Saro 2023: 25).

Rahvamaja kogukonna sidususe looja rollist tulenevalt on oluline ka koostöö teiste piirkonna asutuste ja ettevõtetega. Nii on ka rahvamajade uuringus välja toodud, et rahvamajades tehakse koostööd nii kultuuriettevõtetega erinevate festivalide korraldamisel, kui ka kohalike seltside ja mittetulundusühingutega (Kulbok-Lattik, Roosalu, Saro 2023: 41). Muidugi tehakse koostööd ka lasteasutustega (lasteaiad, koolid, huvikoolid) ning noortekeskustega. Olulise teemana kerkis uuringus üles noorte teema ehk noorte tegevused rahvamajas, mida ka mina oma magistritöös käsitlen. Vastustest sai lugeda, et koostöö noortega on kohtades erinev ja see sõltub üleüldise koostöö sujumisest kogukonnas ning sellest, kas rahvamajas asub muusikakool, kunstikool või noortekeskus. Kui nimetatud asutused asuvad rahvamajast kaugemal, on võimalus, et noored jäävad eemale. Mitmed vastajad toovad välja, et neil on noored majas erinevates huviringides toimetamas ja väljendatakse kindlalt, et noortega tuleb koostööd teha (Samas: 41). Sama tuleb välja ka sellest, et rahvamajas lahendamist vajava suurima probleemina nähakse vajadust taastada peale koroonapiiranguid kogukonna inimestega lõdvenenud sidemeid või ka sidemete tugevdamist, sh noorte ja peredega (Kulbok-Lattik, Roosalu, Saro 2023: 34). Seega on näha, et rahvamaja töötajad peavad oluliseks kogukonna sidususe rolli ning on mõistavad, et selle rolli täitmiseks tuleb koostööd teha erinevate osapooltega, sealhulgas noortega.

Kui vaadata rahvamaja rolli varem ja tänapäeval, siis väga suuri muutusi põhirollides ei ole märgata. Rahvamajad on paljudes kohtades endiselt kogukondade kohtumispaikadeks ja kohaks, kus saab tegeleda endale huvipakkuva tegevusega või kaasa rääkida olulistel piirkonna arengut puudutavatel temadel. Nad koondavad enda katuse alla erinevaid seltsinguid, mittetulundusühinguid ja ka raamatukogusid, seega on rahvamaja üks tõeline kogukonnakeskus. Ka noorte osalemine rahvamaja tegevustes on olnud oluline varem ja on ka nüüd. Kuigi peab tõdema, et varasema ajaga võrreldes on noorsootöö ja kultuuri vaheline side muutumas järjest nõrgemaks. Seda ilmselt vähese teadlikkuse ja ebamäärasuse tõttu, sest varasemalt rahvamajades toimunud huvitegevus on tänases Eestis seotud rohkem noorsootööga ning ka kultuuri- ja

noorsootöö valdkondade tegevusi reguleerivad Eestis erinevad ministriumid ja asutused.

Nende kahe suure ja olulise valdkonna lõimimise parandamine on üks olulisemaid tegevusi kultuuriosaluse parandamise ja rahvamajade jätkusuutlikkuse tagamiseks. Noorte kaasamist rahvamajade tegevustesse on oluliseks peetud igal ajaperioodil ning erinevatel aegadel on see õnnestunud erinevalt. Kahe valdkonna lõimimine on kasulik nii rahvamajadele kui ka noortekeskustele, sest koos tegutsedes saab paremini ära kasutada olemasolevaid ressursse ning pakkuda noortele mitmekesisemaid osalusvõimalusi. Kaasamise kohta on Eestis välja antud mitmeid käsiraamatuid ja tehakse ka koolitusi. Kõiki neid kirjeldatud kaasamise materjale juba kasutatakse üsna edukalt noorsootöös, seega tuleks neid praktikaid jagada ja lõimida ka rahvamajade tegevustesse.

2.4 Kultuurikorraldus kohalikes omavalitsustes

Taasiseseisvunud Eestis (1990. aastate alguses) anti rahvamajad, harrastustegevus, huviharidus ja huvitegevus ning ka noorsootöö omavalitsuste hallata. Kultuuri korraldamine kohalikus omavalitsuses sai omavalitsusüksuse ülesandeks ja kuulus nüüd omavalitsuse pädevusse (KOKS § 6 lg 1). Kohaliku omavalitsuse korralduse seaduse (edaspidi KOKS) kohaselt peab vallal (linnal) olema arengukava ja eelarvestrateegia, mis on aluseks erinevate valdkondade arengu koordineerimisele. KOKS-i kohaselt peab vald või linn oma arengukavas planeerima nii kultuuri- kui ka noortevaldkonna arengusuunad, eesmärgid ja meetmed eesmärkide elluviimiseks (KOKS § 37 lg 2).

Kohalike omavalitsuste võimekus oma haldusalas olevaid tegevusi korraldada oli 1990. aastatel väga erinev. Väiksematel omavalitsustel oli raskusi neile pandud ülesannete täitmisega ja tihti puudutasid eelarvekärped just kultuurivaldkonda. Kuigi enamasti saadi kogukonnakeskuste käigus hoidmisega hakkama jäid mõned suuremad kolhoosiaegsed kultuurimajad tühjalt seisma. Majanduses toimunud muutused tõid kaasa ka rahva liikumise, mis kõige valusamalt puudutas maapiirkondade elu. Tekkis

tööpuudus, millele pakkus leevendust liitumine Euroopa Liiduga ning võimaldas tööd otsima minna väljaspool Eestit (Kulbok-Lattik, Paulus, Suurmaa 2023: 173). Sellest tulenevalt hakati kultuuri hindama üha enam ka regionaalpoliitika vahendina. Kiis (2018) selgitab raamatus „Kohalikud omavalitsused ja kultuur“, et läbi kultuurielu arendamise teatud piirkondades, on võimalik piirkondade taandarengut pidurdada (Kiis 1998: 8). Ta võtab 26 aastat tagasi kirjutatud raamatus kokku Euroopa liidu tollased arusaamad kultuurist ja kultuuri kohast ühiskonnas järgmiste väidetega:

- „Kunst ja kultuuritööstus kulutab vähe loodusvarasid, kultuuriliste väärtuste hindamine soodustab ka loodustsäästvat elulaadi;
- Kultuur elavdab kohalikku elu;
- Kultuuriväärtuste silmaspidamine loob eeldused esteetiliselt kõrgetasemelise elukeskkonna tekkeks;
- Kultuuriteenuse kättesaadavus mõjutab nii üksikisikute kui investorite otsuseid antud paikkonda asumisel;
- Kultuuril on määrav roll kohaliku identiteedi loomisel ja tugevdamisel;
- Töötutele ja neile, kellel sobiva töö leidmisega on raskusi, pakub kultuuriline aktiive osalemise võimalust mitte irduda ühiskonnast ja leida oma koht elus;
- Kultuur pakub väga laialdasi võimalusi lõõgastumiseks ja igapäevarutiinist vabanemiseks“. (Kiis 1998: 8)

Eelneva kohaselt peaks nii riik kui ka kohalik omavalitsus korraldama kultuuri selliselt, et võimalikult paljudel inimestel oleks võimalus kultuuris osaleda ja kultuurist osa saada. Kiis (1998) tõstatab küsimuse, kuidas korraldada omavalitsusorganite ja kultuuriasutuste tööd, kui seadust abiks ei ole (erinevalt meie naabritest Soomest, Lätist ja Leedust). Kohaliku omavalitsuse korralduse seadus (KOKS) määrab ära vaid linna- ja vallajuhtide ülesande korraldada oma piirkonna kultuuriasutuste ülalpidamist. Vaid kultuuri arendamise kaudu saab kohalik omavalitsus kasvatada kodukohatunnet ning hoida ja arendada kohalikku identiteeti. Selleks peab piirkonna kultuurikorraldus olema paindlik ning silmas pidama üldist kultuuripoliitikat, samas lähtuma kohalikest oludest, soovitud arengusuundadest ja inimeste soovidest ning kohaliku omavalitsuse võimalustest. (Kiis 1998: 13)

Riigi eesmärgid ja prioriteetidid kultuuri ja selle erinevate valdkondade arendamiseks ning mõõdikud tulemuste mõõtmiseks välja toodud nii kultuuri arengukavas kui ka kultuuripoliitika põhialustes. Kohalikul tasandil on kultuurivaldkonna arendamiseks, piirkondade elujõulisuse ja identiteedi hoidmiseks meetmed ja tegevused kirjas kohaliku omavalitsuse arengukavades. Neis on välja toodud meetmed ja tegevused, et arendada koostööd erinevate osapoolte vahel piirkonnas ning tagada kõikidele huvilistele nii kultuuris osalemise võimalus kui ka võimalus ise kultuuri teha. Ka minu magistritöös käsitletavate kohalike omavalitsuste (Võru, Rõuge ja Antsla valla) arengukavades on sõnastatud eesmärgid oma vallas kultuurielu arendamiseks ja tegevused eesmärkide elluviimiseks. Käsitlen neid lähemalt järgmises alapeatükis.

2.5 Kultuurivaldkonna arendamise eesmärgid Võru, Rõuge ja Antsla vallas

Kultuuritegevusi Võru, Rõuge ja Antsla vallas korraldavad rahvamajad ja kultuurimaja, mis on valla hallatavad asutused. Lisaks rahvamajadele pakuvad kultuurilisi tegevusi valdades ka vabaihendused, mis saavad tegutsemiseks toetust taotleda erinevatest toetusmeetmetest. Kultuuripoliitilised eesmärgid, nende elluviimiseks vajalikud tegevuskavad ja meetmed on kirjeldatud uuritavate valdade arengukavades.

Võru valla visioon on: „Võru vald on suurepärase elukeskkonnaga, tugev, arukas ja uuendustele avatud omavalitsus, mida iseloomustavad: koostegemine ja tugev „meie-tunne“; tublid ja tõhusad teenusekeskused; mitmekesised ja tervist edendavad vaba aja veetmise võimalused; kaasaegne taristu ja heakorrastatud avalik ruum; tugev ettevõtlus ja „piirkonnaülesed pärlid“ (Võru valla arengukava 2020-2030).

Võru valla arengukavas 2020-2030 on välja toodud, et tehakse tööd selle nimel, et valla poolt osutatavad kohalikud teenused, sh kultuuriline teenindamine, oleksid kättesaadavad ka väiksemates piirkondades elavatele elanikele. Arengukava raames nähakse ühe meetmena kultuuri, spordi, rahvatervise ja vaba aja võimaluste arendamist, mida soovitakse saavutada läbi koostöö ja ühistegevuste arendamise nii kultuuri- kui ka teistes valdkondades. (Võru valla arengukava 2020-2030) Väga selgelt

tuleb Võru valla arengukavast välja koostöö vajalikkus, sest seda on näha läbivalt nii erinevate meetmete kirjeldustes kui ka meetmete elluviimiseks väljatöötatud tegevustes (Võru valla arengukava 2020-2030).

Antsla valla visioon on: „Antsla vallas on elujõulised ja omanäolised piirkonnad ning kaasaegne keskus. Vallas on mitmekesised, paindlikud ja valikuvõimalusi pakkuvad avalikud ja erateenused, mis arvestavad kõiki huvi- ja vanusgrupe. Puhas, rahulik ja looduskaunis elukeskkond ning toimiv taristu on mõnus omadele ja kutsuv külalistele. Vallal on positiivne maine, mida toetab kohapealne edukas ettevõtlus ja koostegev kogukond. Antsla vald on hää väega kotus, kus on rahulolevad inimesed ja mitmekülgsed võimalused eneseteostuseks“ (Antsla valla arengukava 2019-2030).

Antsla valla arengukavas 2019-2030 on samuti oluliste eesmärkidena välja toodud kogukondade võimestamine ja pärandi väärtustamine, kus ühe olulise tegevusena on nähtud kultuuri-, spordi- ja vaba aja võimaluste arendamist läbi rahvamajade renoveerimise, traditsiooniliste ürituste korraldamise, ideede genereerimise, kogukonnaalgatuste ja huvitegevuse toetamise, pärimuskultuuri edendamise ja toetamise, koostöö suurendamise olemasolevate inimeste vahel ning uute inimeste kaasamise rahvamajade poolsete sündmuste korraldamisse. (Antsla valla arengukava 2019-2030)

Rõuge valla visioon on: „Rõuge valla inimesed ja omanäolised kogukonnad hoiavad oma kultuuri, identiteeti ja keskkonda ning kannavad edasi maalähedast eluviisi, olles avatud uuendustele“. Oluliseks peetakse, et „pärimuskultuur ja maalähedane eluviis on uhkusega edendatud, hoitud ja toetatud“ (Rõuge valla arengukava 2030). Eesmärgiks aastaks 2035 on „kultuuriküllane ning aktiivset eluviisi toetav elukeskkond“ ning eesmärgi saavutamiseks määratud tegevussuunad on, „mitmekesine kultuuritegevus, kultuurieripära väärtustamine, külaelu toetamine, spordirajatiste arendamine ja koostöö erinevate ühendustega“ (Rõuge valla arengukava 2030). Arenguvõimalustena nähakse, et „tegasad kultuurikorraldajad, ringijuhendajad, kogukonnad, külaedendajad, külaseltsid hoiavad kultuurielu elava ja rikkalikuna, kultuuripiirkonnad isetoimelistena“ (Rõuge valla arengukava 2030). Raamatukogud ja rahvamajad saavad olla multifunktsionaalsed kogukonna- ja kultuurikeskused ehk nn „rahva majad“, mille kaudu muuta kohaliku omavalitsuse teenuseid ja infot elanikele paremini kättesaadavaks (Rõuge valla arengukava 2030).

Kõigist kolmest arengukavadest tuleb välja, et rahvakultuuri hoidmine ning koostöö arendamine nii vabatühenduste, noorsootöö- kui ka haridusasutustega on oluline kohaliku elu arendamisel ja traditsioonide hoidmisel. Lisaks eesmärkidele ja tegevuskavadele on Rõuge valla arengukavas välja toodud väärtused. Rõuge vald rakendab väärtuspõhist juhtimist, see tähendab, et lähtutakse valla visiooni ja tegevuste elluviimisel varasemalt kokkulepitud väärtustest. „Nendeks väärtusteks on: avatud, kaasav ja läbipaistev valitsemine; professionaalsus ja kvaliteet otsustes ning tegevustes; nutikate ja säästvate lahenduste rakendamine; looduskeskkonna, pärandi ja piirkondade paigaidentiteedi hoidmine ning väärtustamine; kogukondade võimestamine, kogukondade ja seeläbi valla kui terviku säilenõtkus; maalähedase eluviisi väärtustamine ja toetamine“ (Rõuge valla arengukava 2030).

Ka Antsla arengukavas on välja toodud, et avatud ja kaasav juhtimine on väga oluline ning läbi kodanike kaasamise erinevatesse kogukondi puudutavatesse otsustusprotsessidesse, püütakse tõsta inimeste huvi vallas toimuva vastu (Antsla valla arengukava 2019-2030: 18). Valla visiooni elluviimiseks on välja töötatud strateegilised eesmärgid. Üheks eesmärgiks on „Tugev küla“, mille kohaselt „Antsla vallas on ilusad kodud, omanäolised kandidid, alevikud ja külad, kus on kogukonna jaoks esmavajalikud teenused ja mitmekülgsed võimalused eneseteostuseks“ (Antsla valla arengukava 2019-2030: 13). Oluliste arendustegevustena kultuuri-, spordi- ja vabaajavõimaluste arendamisel on välja toodud koostöö nii olemasolevate inimeste vahel kui ka uute inimeste kaasamine rahvamajade sündmuste korraldamisel ning ideede genereerimisel, pärimuskultuuri edendamine ja toetamine ning ka kogukonna algatuste ja huvihariduse toetamine (Antsla valla arengukava 2019-2030: 14).

Võru valla arengukavas eraldi väärtusi ei ole välja toodud ning ka väljendeid „avatud“ ja „kaasav“ leiab ainult üksikutes lausetes. Siin kajastuvad valla arengueeldused ning valla arengut mõjutavad väljakutsed (Võru valla arengukava 2020-2030: 3). Sarnaselt Antsla ja Rõuge vallaga peetakse oluliseks, et kõik avalikud teenused, sh kultuuriline teenindamine ja huvitegevus oleksid heal tasemel ning kättesaadav igas valla piirkonnas, sealjuures ei tohi ära unustada piirkondade eripära, vajaduspõhisust ja ressursside mõistlikku kasutamist, mistõttu on tugevad kogukonnakeskused väga olulised (Võru valla arengukava 2020-2030: 7-8).

Kui kogukonnad ja teenuste kättesaadavus on kolme valla jaoks tõesti oluline ja kõikides arengukavades on see rõhutatult ka välja toodud ning nende arendamisele ja tõhustamisele mõeldud, siis noorte teema on küll olemas, aga üsna üldiselt hariduse alapeatüki all. Võru valla arengukavas on meetme „haridus ja noorsootöö“ tegevuste alapeatükis välja toodud kahe valdkonna vaheliste ühiste tegevuste ja koostöö arendamise vajalikkus, aga meetmes "kultuur, sport, rahvatervis ja vaba aeg" ei kajastu noorte kaasamise ega noortega koostöö arendamise teemat. Märgitud on ainult mänguväljakute, ujumiskohtade ja spordiplatside edasiarendamist (Võru valla arengukava 2020-2030: 10-11).

Kõige rohkem on noortest ja noortevaldkonna arendamisest kirjutatud Rõuge valla arengukavas. See iseenesest on ka ootuspärane, sest Võru ja Antsla vallaga võrreldes on Rõuge noorsootöö olnud pikema ajalooga ning noorsootöö on olnud Rõuge vallas alati prioriteetne valdkond. Seda ilmselt juba sellepärast, et vallas on ajalooliselt tegelenud tugev noortevolikogu, kellest on välja kasvanud tulevased volikoguliikmed ja ka vallavanemad. See on kolmest arengukavast ainuke, kus on välja toodud, et huviharidust pakutakse lisaks kõikidele koolidele ja noorteesutustele ka osaliselt rahvamajas ning, on määratud mõõdik „Huviharidust pakutakse erinevates huviringides kõigis valla koolides, noorteesutustes ning osaliselt rahvamajades“ (Rõuge valla arengukava 2030: 20). Ainukesena on Rõuge valla arengukavas käsitletud elukaareülese hariduse olulisust. See tähendab lapsepõlvest kõrge vanuseni kestvat õpiprotsessi, mis arvestab nii õpivajadusi kui ka õppimisvõime muutumist ajas (Rõuge valla arengukava 2030: 3).

Kuigi noortevaldkonda ja ka kultuurivaldkonda eraldi käsitletakse mingil määral kõigi kolme valla arengukavades ning nähakse ette arendamistegevusi ja väljakutseid, jääb siiski puudu noortevaldkonna ja kultuurivaldkonna koostöö olulisuse sõnastamisest ning sellesuunaliste tegevuste arendamise vajalikkusest. Noorsootöö kiire areng on tekitanud olukorra, kus piirkondadesse on ehitatud eraldi noortekeskused, mis võib olla põhjuseks, et noorte osalemine rahvamajade tegevustes on aasta-aastalt vähenenud. Riikliku huvihariduse ja huvitegevuse toetuse abil piirkondades kättesaadavaks tehtud huvitegevus on liikunud noortekeskustesse või koolidesse, jättes rahvamaja pigem täiskasvanute tegevuskohaks.

3. METOODIKA JA VALIM

Selleks, et vastata enda seatud uurimisküsimustele noorte osalemise ja kaasamise probleemide kohta rahvamajade tegevustes ja tekitada võrdlust kolme omavalitsuse lõikes Võru maakonnas valisin uurimismeetodiks fookusgrupi intervjuu. Kolm omavalitsust, mille töötajatega ma intervjuud tegin on Võru, Antsla ja Rõuge vald.

Fookusgrupi intervjuu on „struktureeritud küsitluskava järgi toimuv vestluslik rühmaintervjuu, millel on kindel, küllalt kitsas teemafookus“ ja mida „juhhib moderaator, kelle ülesandeks on hoida vestlus kindlates aja- ja temaraamides ning luua-säilitada sotsiaalsest survest vaba õhkkonda“ (Vihalemm 2014). Oma uurimistöö raames läbiviidavate fookusgrupi intervjuude moderaatoriks olin ma ise. Ühelt poolt andis see hea võimaluse ise vestlust suunata, teiselt poolt oli üsna keeruline ise teha märkmeid ja samal ajal arendada ning hoida vestlust õige teema juures. Kõige keerulisem oli juhtida Võru valla fookusgruppi, sest ma ise töötan Võru vallas. Inimesed olid tuttavad ja intervjuu küsimuste vahele kippus tulema ka muid päevakajalisi teemasid, mis tõmbasid fookuse mujale. „Fookusgrupis tavaliseks informantide arvuks loetakse 6–8 inimest, kuid tehakse ka väiksemaid ning suuremaid rühmi“ (Vihalemm 2014). Ka oma kogemuse põhjal saan hinnata, et väga suure grupiga ei ole hea fookusgrupi intervjuu meetodit kasutada, sest siis on keeruline gruppi juhtida ning võib juhtuda, et keegi ei saa üldse oma arvamust avaldada või keegi muutub väga domineerivaks. Samas ei saa grupp olla ka liiga väike, sest sellisel juhul ei pruugi tekkida vajalikku arutelu ning vastuste põhjal ei ole võimalik teha üldistusi. Minu läbiviidavates fookusgrupi intervjuudes oli osalejaid 5-6, seega oli võimalik kõikidele sõna anda jälgides, et keegi ei jää vahele ning grupis tekkis kena arutelu ja mõtete vahetus.

Ajaraami seadmisel arvestasin samuti Vihalemma (2014) välja toodud soovitustega, mille kohaselt sobivaks fookusgrupi intervjuu kestvuseks peetakse 1,5–2,5 tundi. See annab „võimaluse osalejate vastastikusel stimulatsioonil toimima hakata, kuid ei kurna osalejaid väga ära“ (Vihalemm 2014). Ajaraami juhtimine muutus iga läbi viidud fookusgrupi intervjuuga järjest lihtsamaks. Peale esimest intervjuud Võru valla grupiga, mille aeg venis planeeritud 1,5 tunni asemel peaaegu kolme tunnini,

analüüsisin läbi kohad, kus oleksin pidanud rohkem fookust hoidma ja gruppi paremini suunama. Teisel intervjuul, mis toimus Antsla valla fookusgrupiga sain läbimõeldud muudatused juba sisse viia ning vestluse hoidmine õnnestus oluliselt paremini. Ka Rõuge vallas sain fookusgrupi juhtimisega hästi hakkama, kuigi selles grupis tuli rohkem jälgida, et kõik osapooled saaksid oma arvamust võrdselt avaldada.

Fookusgrupi eesmärk on edendada osalejate seas eneseavamist. Tahetakse teada, mida inimesed tegelikult arvavad ja mõtlevad (Krueger, Casey 2009). Fookusgrupi rühm peab olema piisavalt väike, et kõigil oleks võimalik oma teadmisi ja arvamust jagada ning piisavalt suur, et pakkuda erinevaid arusaamu (Krueger, Casey 2009). Fookusgrupi vestluse juhtimisel üritasin ka mina luua võimalikult vaba ja meeldivat õhkkonda. Juba see, kuidas inimesi ruumis vastu võetakse, kuidas ennast tutvustatakse, kuidas laua taga istutakse jne, aitab luua aruteluks mugavat keskkonda. Tajusin iga grupiga, et vestluste alguses olid osalejad pigem kinnised. Kuna kõikidele osalejatele oli fookusgrupis osalemine täiesti uus kogemus, oli tunda, et osalejad ei teadnud kuidas käituda ja mida oodata. Vestluse edenedes see pinge kadus ning kui kõik said oma arvamust avaldada ja keegi ei jäänud tähelepanuta, hakkas ka vestlus sujuvamalt minema.

Valimi koostamisel kasutasin homogeenset valikut, kus rühm on ühe-kahe tunnuse baasil taotluslikult sarnane (Vihalemm 2014). Fookusgruppi kutsutakse millegi poolest sarnased osalejad uurijale oluliste kriteeriumide järgi (Krueger ja Casey 2009). Fookusgruppide moodustamiseks pöördusin Võru, Antsla ja Rõuge valla kultuuri- ja noorsootöövaldkonna inimeste poole, et leida huvilised, kes olid nõus antud uurimistöö raames arutlema ja kaasa mõtlema.

Oma fookusgrupi valimisse (Tabel 2) soovisin saada rahvamajade töötajaid, kes tegelevad igapäevaselt kultuurikorraldusega ning koordineerivad ka rahvamajades toimuvaid huviringe. Samuti kutsusin arutelule noorsootöötajad, sest nemad näevad noorte liikumisi ja osalemisi erinevates tegevustes ning oskavad kaasa mõelda noorte kaasamise ning huvi tekitamise teemal. Kõige keerulisem oli fookusgruppi kokku saada Rõuge vallas, sest reformi tagajärjel ei ole sealsetes rahvamajades enam kultuurikorraldajaid, vaid ainult majahoidja ning kultuuritegevusi korraldab ja ringitegevusi koordineeritakse keskselt Rõuge rahvamajast. Seetõttu on siia fookusgruppi kaasatud ka SA Rõuge valla turism juhatuse liige, kellel on varasemalt

pikk kogemus Ruusmäe rahvamaja juhatajana, mille ruumides asus ka Ruusmäe Noortetuba ning tal on ka oluline roll Ruusmäe Noorteklubi tegevuses.

Tabel 2. Kolmes fookusgrupis osalejad. Autor: Sirle Muiste-Männik tuginedes fookusgrupi intervjuudele

Fookusgrupi omavalitsus	Fookusgrupis osaleja ametikoht	Fookusgrupis osalejate arv
Võru vald	Kultuuri- ja noorsootöökeskuse direktor, Orava Kultuurimaja kultuuri- ja noorsootöötaja, Lasva rahvamaja kultuurikorraldaja, Vastseliina rahvamaja kultuurikorraldaja, Parksepa noortemaja noorsootöötaja, Kääpa noortemaja noorsootöötaja	6
Antsla vald	Antsla valla kultuuri- ja noorsootöö spetsialist, Antsla Valla Kultuurikeskuse direktori kohusetäitja, Antsla kultuurikeskuse kultuurikorraldaja-kujundaja, Uue-Antsla rahvamaja kultuurikorraldaja, Tsooru rahvamaja kultuurikorraldaja, Antsla noortekeskuse noorsootöötaja	6
Rõuge vald	Rõuge Valla Rahvamaja juhataja, Rõuge valla kultuurikorraldaja, Rõuge Noorsootöö Keskuse juhataja, Varstu noortemaja noorsootöötaja, SA Rõuge valla turism juhatuse liige, kellel on varasemalt pikk tööstaaž Ruusmäe rahvamaja kultuuritöö- ja Ruusmäe Noorteklubi tegevuses	5

Kokku toimus kolm fookusgrupi intervjuud. Fookusgrupi intervjuud viisin läbi Lasva rahvamajas (Võru vald), Antsla Valla Kultuurikeskuses ja Rõuge Valla Rahvamajas. Fookusgrupi intervjuu läbiviimisel kasutasin diktofoni abi ning pärast grupiintervjuude läbiviimist transkribeerisin helisalvestised, mille põhjal sain andmed kategoriseerida ning analüüsida.

Enne igat kohtumist informeerisin osalejaid fookusgrupi intervjuu läbiviimise eesmärgist ja ajaraamist. Fookusgrupi intervjuu alguses tegin sissejuhatuse magistritöö teemasse ja kokkulepped vestluse sujuvaks läbiviimiseks. Samuti küsisin luba vestluse

salvestamiseks ning rääkisime osalejate nimede kasutamisest magistritöös. Ükski kolmes fookusgrupis osaleja ei pidanud anonüümseks jäämist oluliseks ning andsid loa magistritöös oma nimede kasutamiseks. Sellegipoolest ma magistritöös neid nimepidi ei nimeta, vaid piirdun ametinimetuste kasutamisega.

Alustasin fookusgrupi intervjuud sissejuhatavate küsimustega, et saada ülevaade rahvamajade arvust piirkonnast, intervjuul osalejate tööstaažist ning igapäevastest tööülesannetest. Edasi rääkisime rahvamajade funktsioonist ja rahvamaja tegevuse nähtavusest üldiselt ning noorte kaasatusest, selle olulisusest ja noorte rahvamajade tegevustes mitteosalemise põhjustest.

Fookusgrupi intervjuusid läbi viies tundsin, et osalejad mõtlesid päriselt kaasa ja tegelikult olid nõus, et kultuuri- ja noortevaldkonna koostöö on siiani olnud pigem vähene ja täiesti kasutamata ressurs. Antsla vallas leidsid rahvamaja töötajad, et võiks olla lausa koolitusi rahvamajade töötajatele, et aru saada, mis noori huvitab või kuidas neid võiks kaasata. Rõuge vallas oldi ühiselt nõus, et nii noortevaldkonna töötajad kui ka rahvamajade töötajad näevad ühiseid koostöökohti, aga inimeste puuduse ja tihti ka ajapuuduse tõttu ei ole leitud aega, et istuda koos maha ning panna paika ühised eesmärgid ja tegevuskava. Kõige rohkem tehakse kahe valdkonna vahelist koostööd Võru vallas, sest seal on nii noorsootöö- kui ka kultuuriasutused ühtse juhtimise all. Võru valla kultuuri- ja noorsootöökeskuse direktori sõnul annab see võimaluse kahe valdkonna vahelise koostöö arendamiseks ja samas ka ühise meeskonnatunnetuse ja toe, millest varem üksi majas toimetades puudust tunti.

Lisaks fookusgrupi intervjuule küsisin üldisi kultuuritegevusi puudutavaid kvantitatiivseid andmeid andvaid küsimusi kirjalikult e-posti teel. Need vastused andsid mulle ülevaate, kui suur on kultuuriasutuste palgaliste töötajate arv, millised on kultuuritöötajate ametikohad valdades, palju toimub rahvamajades üritusi ja kui palju neist on mõeldud spetsiaalselt noortele, kui palju on rahvamajades huviringe ning paljudes osalevad noored.

4. UURIMISTULEMUSED JA JÄRELDUSED

Käesolevas peatükis võtan kokku Võru, Rõuge ja Antsla valla kultuuriasutustes toimuvate ürituste ja huviringide arvud, analüüsin fookusgrupi intervjuudest tulenevalt ja uurimisküsimustest lähtuvalt millised noored osalevad rahvamajade tegevustes, milline on noorte motivatsioon osalemiseks ning väljakutseid noorte kaasamisel rahvamaja tegevustesse. Samuti esitan koos tulemustega oma uurimuse peamised järeldused.

4.1 Huvitegevus rahvamajades

Minu uuritavates valdades on läbiviidud reformide tulemusel koondatud kultuuriasutused ühtse juhtimise alla (vt Tabel 3). Antsla vallas viidi reform läbi 2022. aastal, Rõuge ja Võru vallas 2023. aastal. Antslas on ühiseks nimeks valitud Antsla Valla Kultuurikeskus, Rõuges on ühendasutuse nimeks Rõuge Valla Rahvamaja ning Võru vallas, kus lisaks kultuuriasutustele on sama juhtimise alla viidud ka noortesutused, kannab nime Võru valla kultuuri- ja noorsootöökeskus. Kõikidel nimetatud valdadel on erinevates piirkondades kultuuritegevusi pakkuvad rahva- või kultuurimajad, mis kannavad oma algset, piirkonnast lähtuvat nime ka peale ühinemist (näiteks Tsooru rahvamaja, Lasva rahvamaja jne).

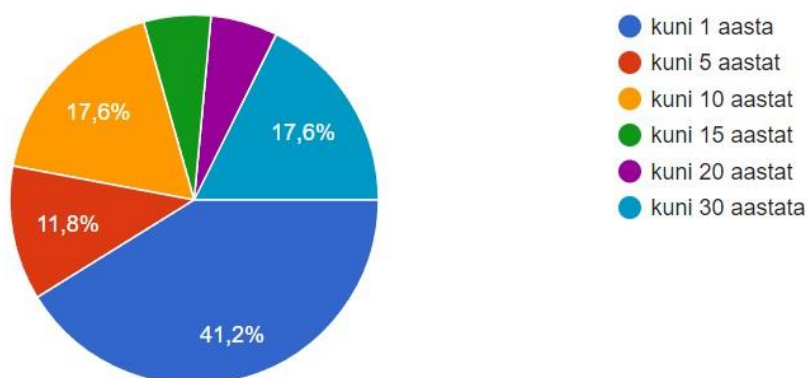
Huvitegevuse kohta uuritavates rahvamajades kogusin andmeid nii fookusgrupi intervjuude kui e-kirjade kaudu fookusgrupis osalenutelt. E-kirja teel küsisin juurde üldisi küsimusi rahvamaja töötajate arvu ja ametinimetuste kohta, huviringide ja ürituste arvu kohta ning noorte osalemise kohta rahvamaja poolt korraldatavates tegevustes (sh huviringides).

Tabel 3. Ühtse juhtimise alla koondatud asutused. Autor: Sirle Muiste-Männik tuginedes fookusgrupi intervjuudele

Võru valla kultuuri- ja noorsootöökeskus	Antsla Valla Kultuurikeskus	Rõuge Valla Rahvamaja
Vastseliina rahvamaja	Antsla kultuurikeskus	Haanja rahvamaja
Lasva rahvamaja	Uue-Antsla rahvamaja	Misso rahvamaja
Osava Kultuurimaja	Tsooru rahvamaja	Mõniste rahvamaja
Parksepa rahvamaja		Ruusmäe rahvamaja
Puiga rahvamaja		Rõuge rahvamaja
Kääpa noortemaja		Varstu rahvamaja
Vastseliina noortemaja		
Kose noortetuba		
Orava noortetuba		
Sõmerpalu noortetuba		
Parksepa noortemaja		

Fookusgrupi intervjuu alguses küsisin sissejuhatava küsimusena kõikide osalejate tööstaaži (vt Joonis 3). Tuli välja, et on neid, kes alles alustanud tööd ja tegutsenud mõned kuud, aga on ka neid, kes on kultuurivaldkonnas tegutsenud juba 20 kuni 30 aastat. Kahel korral toodi välja, et selles konkreetses kultuuriasutuses on töötatud üheksa kuud, aga kultuurivaldkonnas üldiselt ollakse tegelenud juba üle 25 aasta.

Joonis 3. Rahvamajade ja noortemajade töötajate tööstaaž. Autor: Sirle Muiste-Männik tuginedes fookusgrupi intervjuudele

Jooniselt 3 on näha, et suur osa töötajatest jääb staažiga alla ühe aasta. Suhteliselt lühike staaž võib olla põhjustatud sellest, et pikalt kultuurivaldkonnas tegutsenud töötajad on nii vähe aega töötanud selles konkreetses asutuses. Teisalt võib järeldada, et kultuurivaldkonnas ja ka noorsootöö valdkonnas on tööjõu voolavus üsna suur. Tööjõu voolavusele viidati ka fookusgrupi intervjuudes, kus noorte osalemise vähesuse põhjusena toodi välja, et kultuuri- ja noortemajades ei ole püsivat töötajaskonda, kes aitaks luua noortele meeldiva ja turvalise keskkonna.

Minu jaoks näitab kõrge tööjõu voolavus seda, et kultuuritöötajad liiguvad erinevate asutuste vahel, otsides paremaid töötingimusi ja ilmselt ka kõrgemat töötasu. Kuna teadaolevalt on kultuuritöötajaid ja ka noorsootöötajaid keeruline leida, on tekkinud olukord, kus ühe maakonnas piires motiveerivad vallad teineteise töötajaid enda juurde tööle tulema, pakkudes pikemat puhkust, paremaid töötingimusi või kõrgemat töötasu. Selleks, et tööjõu voolavust vähendada, tuleb väärtustada kultuurivaldkonna töötajate tööd ning maksta neile töö eest väärilist palka.

Järgnevalt vaatlen rahvamajade tegevusi seoses noortega (vt ka Tabel 4). Spetsiaalselt noortele suunatud tegevustega tegeleb kõikide uuritavate valdade rahva- ja kultuurimajadest ainult Võru vallas asuv Orava kultuurimaja. Seda suure tõenäosusega seetõttu, et kultuurimajaga samades ruumides asub ka noortekeskus, lisaks veel raamatukogu ning seetõttu on tegevused väga läbi põimunud ja oma koha leiavad nii noored kui vanemaealised. Teistes rahvamajades on korraldatud koostöös noortekeskusega erinevaid projektitegevusi ja laagreid ning mõningal määral pakutakse noortele ka huvitegevust.

Tabelist 4 on näha, et kõikide piirkondade kultuuriasutustes on ringitegevusi üldiselt arvuliselt üsna palju. Kui hakata täpsemalt uurima, millised on need erinevad huviringid ja kellele need on mõeldud, saab vastuseks, et enamus huviringe on ikkagi mõeldud täiskasvanutele.

Tabel 4. Kultuuriasutuste töökohtade arv, ametinimetused, ürituste ja huviringide arv, sh noortele suunatud üritused ja huviringid. Autor: Sirle Muiste-Männik tuginedes fookusgrupi intervjuudele

Asutus	Töökohtade arv ja ametinimetused asutuses	Ürituste arv aastas	Noortele suunatud ürituste arv	Huviringide arv rahvamajades	Noortele mõeldud huviringid
Võru valla kultuuri- ja noorsootöökeskus	14 Direktor, majaperenaine, kultuurikorraldaja, kultuuri- ja noorsootöötaja, noorsootöötaja	140	Puuduvad eraldi noortele suunatud üritused	40	2 viburing ja tantsuring
Antsla Valla Kultuurikeskus	8,5 Direktor, remonditöölaine- tehnik, kultuurikorraldaja- kujundaja, kunstiline juht, majapidaja- koristaja, kultuurikorraldaja, kultuurikorraldaja- majahoidja	60	Vähemalt 13	15	6 kunstiring, Tantsutsoon, tantsuselts Pärliline, Antsla koor, draamastuudio, muusikastuudio
Rõuge Valla Rahvamaja	6,4 Kultuurikorraldaja, majaperenaine, majaperenaine- kütja	50	Plaanis 5-6	23	2 neidude rahvatants, laste rahvatants

Nagu tabelist 4 näha, on Võru vallas noortele ainult viburing ja tantsuring ning Rõuge vallas kaks rahvatantsuringi. Natuke parem on olukord Antsla vallas, kus Antsla kultuurikeskuses toimub kuus erinevat noortele mõeldud huviringi. Antsla valla kultuuri- ja noorsootöö spetsialisti sõnul on noorte osalemine huviringides pigem siiski tagasihoidlik. Ühiselt fookusgrupis arutledes tuli välja, et Antsla kultuurikeskus on Tsooru ja Uue-Antsla rahvamajadega võrreldes noorte osalemise seisukohalt oluliselt paremas seisus, sest samas majas asub Antsla Muusikakool ning Antsla kultuurikeskuse kõrval asub ka Antsla Gümnaasium (FK Antsla). Ka Võru ja Rõuge valdade fookusgrupi intervjuudest tuli välja, et kooli asumine rahvamaja läheduses on kindlasti üks oluline noorte osalemist soodustav faktor. Põhjus on selles, et noorte liikumine sõltub väga palju bussigraafikutest ja kui noor peale kooli läheb bussiga koju, ei ole tal õhtul enam võimalik iseseisvalt kuhugi liikuda (FK intervjuud).

Rääkides huvitegevuse korraldamisest rahvamajades oli hea vaadata ka rahvamaja töötajate igapäevaseid ülesandeid ning rahvamaja funktsioone üldiselt. Paludes kirjeldada fookusgrupi intervjuul osalejatel oma igapäevaseid tööülesandeid tuli välja, et suuri erinevusi kolme valla kultuurikorraldajate tööülesannetes ei esine. Enamasti toodi välja, et rahvamaja töötaja on kui hunt kriimsilm, kes tegeleb kõikide asjadega, millega parasjagu majas on vaja tegeleda. Kõige sagedasemate tööülesannetena toodi välja:

1. Ürituste planeerimine, korraldamine ja elluviimine;
2. Projektide kirjutamine ja elluviimine ning aruandlus;
3. Eelarvete koostamine ja jälgimine;
4. Plakatite valmistamine ja levitamine piirkonnas;
5. Sotsiaalmeedia kontode haldamine, postituste jagamine, info levitamine;
6. Artiklite kirjutamine;
7. Ringjuhtide tegevuse koordineerimine oma rahvamajas;
8. Koostöö korraldamine kohalike MTÜ-de, kooli, lasteaia ja noortekeskusega;
9. Ettepanekute tegemine juhtidele töö paremaks korraldamiseks;
10. Valdonna arendusdokumentide koostamises ja töökoosolekutel osalemine;
11. Majade haldusteamadega tegelemine (katlamajad, ahjud, korstnad jne);
12. Ruumide rentimisega tegelemine;
13. Ruumide dekoreerimine;
14. Rahvamaja heakorra eest hoolitsemine nii õues (nt lume rokimine) kui siseruumides.

Üksikudel juhtudel nimetati ka seda, et vajadusel tuleb asendada majaperenaist või majas asuva raamatukogu töötajat (FK intervjuud). Rõuge ja Antsla valla kultuuriasutustest parem oli olukord tööülesannete jagunemises Võru valla kultuuri- ja noorsootöökeskuses. Seal vaadati ühtse juhtimise alla viimisega koos üle ka kultuurikorraldajate ja majaperenaiste tööülesanded ning muudeti ametijuhendeid. Seega vähenes kultuurikorraldajatel maja haldamisega seotud tööülesannete hulk, ning haldusküsimustega tegeleb peale töökorralduse muudatusi kultuuri- ja noorsootöökeskuse direktor (FK Võru).

Mitte ükski rahvamaja töötaja ei nimetanud oma igapäevaste tööülesannete kirjelduses huviringide läbiviimist. Erinevate huviringide juhendajatega aga tehakse koostööd

küll, sest vaja on kokku leppida päevad ja kellaajad, millal keegi oma tegevusi läbi saab viia ning rahvamaja tähtpäevadele kutsutakse ikka oma maja huviringe esinema. Selle põhjal võib öelda, et rahvamaja töötajal on pigem rahvamajades toimetavate huviringide tegevuse koordineerija roll.

Vastupidiselt rahvamaja töötajatele on huviringide läbiviimine noortekeskustes töötavate noorsootöötajate kirjelduse kohaselt nende igapäevatöö osa. Koos noortega harrastatakse kokandust, meisterdamist ja looduses liikumist, aga tehakse ka tantsu- ja näitlemisringi. Üheltpoolt tundubki see täiesti loogiline, sest noorsootöötajad töötavadki ainult noortega. Teistest küljest on just ringitegevuse juhendamine noorega kontakti saamise ja noorte kaasamise vaates suurepärane võimalus, mis hetkel näib olevat rahvamajades kasutamata.

Rahvamaja funktsioonidest rääkides olid fookusgrupi osalejate vastused üsna sarnased rahvamajade uuringus välja toodud funktsioonidega. Võru, Rõuge ja Antsla valdade kultuuri- ja noorsootöötajad näevad samuti rahvamaja funktsioonidena eelkõige piirkonna inimeste kokkusaamise ja sotsialiseerumise kohta (FK intervjuud), mille alla kuulub ka huvitegevus. Sageli on samas majas ka raamatukogu, mis muudab rahvamaja veelgi rohkem kogukonnakeskuseks. Piirkonna elanikud saavad rahvamajas ühiselt arutada päevakajalistel teemadel, osaleda seal pakutavates tegevustes ning planeerida ühiseid tegevusi piirkonna arendamiseks. Antsla Valla Kultuurikeskuse direktori kohusetäitja sõnul ei tohi ära unustada ka rahvamaja rolli kultuurilise kasvatusel pakkujana. Tema sõnul püüab Antsla kultuurikeskus oma ürituste kavas pakkuda võimalikult erinevaid žanreid, mis tõsi küll, tihti on väga väikese vaatajate arvuga, aga oluline on tuua inimesteni erinevaid esinejaid (FK Antsla). Seda, et rahvamaja peab olema koht, kus saaks midagi õppida ja ühiselt teha kinnitab ka Võru valla kultuuri- ja noorsootöökeskuse direktor. Ta ütleb, et „rahvamaja on koht, kus memmeke metsa tagant saab tulla ja inimestega suhelda, aga see on ka koht kus saab midagi juurde õppida“ (FK Võru).

Hoopis teistmoodi perspektiivi pakkus Rõuge Valla Rahvamaja direktor, kes tõi välja, et rahvamajade roll vajaks uuesti mõtestamist. Tema hinnangul on kõik need rollid, mis rahvamajal nõukogude ajal olid, kus seltsid ja kollektiivid löid rahvamajasid omaenda initsiatiivil ja oma rahastusega, kadunud või siis kohe kadumas:

Tekkinud on nagu teatud kultuurikatkestus, võimaluste paljusus on tekitanud tohutu killustatuse ja midagi ei tehta siivenenult. (FK Rõuge)

Teiselt poolt toob Rõuge Valla Rahvamaja direktor välja ühe funktsiooni, mis on tänapäeval rahvamajale juurde tulnud – ruumide väljarentimine. Kuna koolidel ei ole aulaid ja volikogul ei ole saali, siis saab rahvamaja pakkuda ruume, kus saab korraldada suuremaid üritusi. Ka Rõuge Valla Rahvamaja kultuurikorraldaja nõustub, et kui varem käisid koolid ise saali oma üritusteks korda sättimas, siis nüüd seab rahvamaja kõik valmis ja kool tuleb ainult üritust läbi viima. Rahvamaja pakub koolile teenust. Ta mõtiskleb, et „võibolla sellise teenuse osutamisega lõhume ära koostegemise rõõmu“ (FK Rõuge).

Samas on Rõuge Valla Rahvamaja direktor nõus, et ajalooliselt on rahvamaja pakkunud oma pidude ja vabaajaüritustega piirkonna rahvale ka publi-, kõrtsi- ja meelelahutuskultuuri, seega on rahvamaja oluliseks funktsiooniks ka kogukonna kooskämimise kohaks olemine (FK Rõuge). Samas on ta väga pessimistlik kohalike elanike rahvamajas kohal käimise aktiivsuse suhtes tänasel päeval, nähes, et suured hooned seisavad pigem tühjana:

Ütleme, see rahvamaja roll on täna vallale lihtsalt tegelikult suured majad, meeletud eelarved, tohutu majanduskulu, palgatöötajad, aga tegelikult majad seisavad tühjalt, tegevusi ei ole. Ehk siis seda maja, neid rahvamajasid sellisel kujul tegelikult enam rahvale vaja ei ole, sest rahvas ei käi siin enam. See sotsiaalne funktsioon, meelelahutuslik funktsioon, see kultuuriharidus või kultuuritarbimise pool, see kõik on tegelikult pehmelt öeldes ajalugu. (FK Rõuge)

Fookusgrupis osalejate vastuste põhjal saab öelda, et mingil määral noorte huvitegevust Võru, Rõuge ja Antsla valla rahvamajades ikkagi toimub. Rahvamaja töötaja igapäevatöö kirjelduses huviringi juhendamist eraldi välja pole toodud, mis on mõneti ka mõistetav, vaadates nende igapäevaste tööülesannete mahtu. Natuke parem on tööde jagamise olukord Võru vallas, kus majandustegevusega seotud ülesanded liikusid peale tööde ümberkorraldamist ja kultuuri- ning noorsootööasutuste ühtse juhtimise alla viimist rahvamaja töötajalt asutuse direktori ülesanneteks. Seega jääb rahvamaja töötajatel Võru vallas rohkem aega kultuuritööga tegelemiseks ja loodetavasti ka noorteni jõudmiseks.

Rahvamaja töötajate tööstaaži vaadates on samuti näha tõsiasja, miks noored võivad olla jäänud tahaplaanile. Tööjõu voolavus ei taga tegevustes vajalikku stabiilsust ja püsivust, et saaks tekkida harjumus rahvamaja tegevustes osalemiseks. Siiski, kõik fookusgrupis osalejad olid ühel nõul, et noortele pakutavaid tegevusi võiks rahvamajas rohkem olla ja noorte kaasatus on oluline piirkonna kultuuri ja identiteedi püsimajäämise seisukohalt. Ühelt poolt saab välja tuua, et rahvamajade roll üldiselt on jäänud samaks, mis see oli aastaid tagasi. Ometi on juba näha ka selle rolli muutumist ja leitakse, et see roll vajaks uuesti mõtestamist ning selgelt määratlemist.

4.2 Rahvamajas osalevate ja mitteosalevate noorte profiil

Soovisin fookusgrupis osalejatelt teada, milline on noor, kes osaleb rahvamajas toimuvatel üritustel ja tegevustes. Sellele küsimusele vastati kõikides uuritavates piirkondades üsna ühtemoodi. Nende kirjelduse kohaselt on see noor, kelle vanemad ise on aktiivsed kogukonnaliikmed ja noortele eeskujuks. Kui vanemad ise osalevad erinevates rahvamaja huviringides ja tegevustes, siis võtavad nad lapsed kaasa ning noor ise on avara silmaringiga ja ilmselt tegeleb juba mitmes erinevas huviringis. Rõuge Valla Rahvamaja kultuurikorraldaja tõi välja, et sellisel noorel on juba olemas mingi sisemine vajadus esineda ja oma tegevusega silma paista ning loomulikult ei saa vähetähtsaks pidada kodu ja vanemate tuge (FK Rõuge). Lisaks perekonna positiivsele mõjule toodi välja, et rahvamajas käivaid noori iseloomustab sisemine valmidus ise panustada, esineda, organiseerida:

Peres on midagi, mis kuidagi avardab rohkem selle noore silmaringi kui see, mis ühiskonna poolt ja nutimaailmas tuleb. See noor on harjunud rohkem käima, ise panustama või teab, et on veel teisi võimalusi. See on selline sünnipärane kirg millegi enama vastu. Kas see on lihtsalt esinemisvajadus või organiseerimisvajadus, midagi sellist sisemist kindlasti. (FK Rõuge)

Ka Tsooru rahvamaja kultuurikorraldaja toob näite, kuidas üks pere (ema ja vanaema) võttis lapsed igale üritusele kaasa, isegi kui need ei olnud noortele mõeldud üritused. Aastaid hiljem, kui vanemad ise tulla ei saanud, toodi lapsed lihtsalt üritusele ära, aga

nad ikkagi tulid (FK Antsla). Kultuurikorraldaja selgitab, et „nii et vanematelt tulebki eeskuju ja ilmselt nad juba on harjunud rahvamajas käima ja on ka mujal aktiivsed“ (FK Antsla).

Kui rahvamaja tegevustes osalevate noorte kirjeldamises olid kõik fookusgrupis osalejad ühisel arvamusel, et üks oluline faktor on pere eeskuju ja noorel on mingi sisemine esinemise ja tegutsemise vajadus, siis vastupidine iseloomustab neid, kes ei osale. Seega tuleb välja eeskuju olulisus nii osalemise kui mitteosalemise puhul. Kui noorel ei ole lapsepõlves olnud eeskuju ja tekkinud harjumust kultuuriüritustel osaleda, siis täiskasvanuna on seda väga keeruline ümber harjutada. Ka Bonita M. Kolb (2005) toob oma raamatus „Kultuuriturundus“ välja, et see, millistes tegevustes pereliikmed osalevad on väga oluline just tarbimiskultuuri vaates. Ta selgitab, et lapsed, kes on kasvanud kultuuri keskel, ei pruugi automaatselt ise täiskasvanuks saades olla suured kultuuriarmastajad. Aga need noored, kes perega koos ei ole lapsepõlves üldse saanud kultuuris osalemise harjumust, need üldiselt ei tarbi kultuuri ka täiskasvanuna või teevad seda väga väheselt määral (Kolb 2005: 82).

Kui pere toetus ja eeskuju on vastajate sõnul üks olulisim faktor noore rahvamaja tegevustes osalemise puhul, siis natuke vähem olulisena on siiski välja toodud ka elukoha ja transpordiga seotu. Mitmed vastajad toovad välja asjaolu, et üldiselt elab rahvamaja tegevustes osalev noor rahvamaja lähedal ja ümberkaudsetes küldes, kus on olemas bussiliiklus või muu võimalus vanematest sõltumatult liikuda. Harti (1992) osalusredelit vaadates saab Võru, Rõuge ja Antsla valla puhul samuti välja tuua, et rahvamaja tegevustes osaleb noor, kes on seal leidnud endale huvipakkuva tegevuse või noorele on antud mingi kindel roll (Harti osalusredeli neljas aste). Rahvamaja töötaja poolt on talle antud vastutus mõne tegevuse elluviimise eest (näiteks ürituse helindamine jne) ja teda on usaldatud isegi siis, kui esimesel korral kõik väga hästi ei õnnestunud. Oluline on kuulata noorte ideid ning usaldada neid.

Seega võib öelda, et fookusgrupi intervjuul osalejate hinnangul on pere roll noorte kultuuri tarbimise kui ka kultuuritegevustesse panustamise osas ääretult suur. Üldiselt oldi arvamusel, et noor, kes osaleb rahvamajade tegevustes on see, kes koos vanematega osaleb üritustel juba lapsest peale. Samuti ka panustab koos vanematega ürituste läbiviimisesse. Sellel noorel on juba sisemuses olemas mingi esinemise ja korraldamise „pisik“, ta on aktiivne mitmetes erinevates kohtades ja tänu vanematele

ta on harjunud osalema. Selline noor tunneb suure tõenäosusega kodukoha ja rahvamajaga seotust ka täiskasvanuna. Vastupidiselt mitteosaleva noore puhul saab välja tuua, et tal puudub eeskuju ja lapsevanem, kes teda kultuuriüritustele viiks. Ta pole ise leidnud teed endale huvipakkuva tegevuseni ning suure tõenäosusega ei tarbi ta kultuuri ka täiskasvanuks saades või tarbib seda väga vähesel määral.

4.3 Väljakutsed noorte kaasamisel rahvamajade tegevustesse

Rääkides noorte kaasamise vajalikkusest rahvamajade tegevuste planeerimisse ja korraldatud tegevustes osalemisse, olid kõik kolmes fookusgrupis osalejad ühel arvamusel, et see on kindlasti vajalik. Teadvustatakse, et noorte kaasamine on oluline, et säilitada piirkonna kultuuri ja rahvakultuuri järjepidevust ja „see on ikka tähtis, ega me muud moodi ei saa kui vaikselt seda kultuuri kasvatada neis“ (FK Antsla). Rõuge Noorsootöö Keskuse juhataja ütleb, et „noorte kaasamise mõte ongi ju see, et noor saab ise need esimesed kogemused. Tal on turvaline keskkond, kus tulla ja proovida“ (FK Rõuge). Ta selgitab, et täiskasvanud peavad looma noorele turvalise keskkonna, kus noor tunneb, et ta võib proovida ja võib saada ka negatiivse tulemuse. Õppida oma kogemustest. Oluline on usaldus noorte vastu ning võimaluste ja toe pakkumine enese proovile panekuks (FK Rõuge).

Rääkides noorte kaasamise olulisusest mõtisklesime koos fookusgrupi intervjuudel osalejatega ka selle üle, mida nemad üldse noorte kaasamise all mõistavad. Vastused ei olnud väga üllatavad. Üldiselt mõisteti kaasamise all ikka noortega ühiselt ürituse planeerimise hakkamist, nendega koos ideede genereerimist ning nende aktsepteerimist võrdse meeskonnaliikmena:

Ehk sa ka juba idee korjesse võtad noored punti ja hakkad siis nendega plaani pidama mitte ei jaga lihtsalt, et sina teed seda, sina seda. (FK Antsla)

Antsla valla fookusgrupis osalejad olid teadlikud, et õige kaasamine käib just Harti (1992) osalusredeli ülemise osa järgi. Ideaalis käib kaasamine koostöös noortekeskuse ja kooliga ning pärast tegevusi järgneb ühine tagasisidestamine ja arutelu, mida tegevusest õpiti (FK Antsla). Ürituse algatajaks, sisendi andjaks ja sisu loojaks on seega

noored ise, kes tulevad oma mõtetega ja sealt uuritakse juba koos edasi võimalusi ja vahendeid (FK intervjuud). Väga oluliseks peetakse noorte tarbijaliku suhtumise vähendamist. Intervjueeritud noorsootöötajad tõid välja, et teevad noortekeskustes selle nimel tööd, et noored harjuksid ise algatama ja tegevusi ka ellu viima. Rahvamajade töötajad on nõus, et noored on hetkel pigem tarbijad kui tegutsejad, aga noorte kaasamise raskuseks peavad nad igapäevase suhtluse puudumist noortega (FK intervjuud).

Ühe erisusena toodi välja ka mõte, et võibolla ei olegi vaja alati noori kohe alguses kaasata. Kui on teada, et noorele pakub huvi ainult helindamine, siis saab teda edukalt kaasata ka selles etapis, kus ürituse helindamist vaja testima on hakata (FK Antsla). Kuigi alguses oldi noorte kaasamisest näiteid tuues üsna napisõnalised, tuli intervjuu käigus ikkagi välja, et tegelikult kultuurikorraldajad siiski kaasavad noori erinevatesse tegevustesse. Enamus kultuuritöötajaid tõi välja, et neil on noored olnud abiks ürituste pileti müümisel või mõne tegevuse läbiviimisel (FK intervjuud). Seega võib öelda, et rahvamajade tegevustesse ikkagi kaasatakse noori, aga see on hetkel pigem juhuslik, mitte teadvustatud ja planeeritav tegevus.

Kuigi noorte kaasamist rahvamajade tegevustesse peetakse väga oluliseks, esineb sellega seoses väga palju väljakutseid. Pean oluliseks neid väljakutseid järgnevalt välja tuua, kuna need on tihti ka takistavad tegurid noorte kaasamisel.

Esimene väljakutse, mis fookusgrupi intervjuudest ilmneb, on tingitud sellest, et noored ei ole oma liikumisvõimalustes piisavalt iseseisvad. Noorte liikumine sõltub sageli nende vanematest. Transpordi teema juurde jõudsid fookusgrupis osalejad väga erinevatele küsimustele vastates ikka ja jälle tagasi. Intervjueeritavate arvates on lapsevanematel väga oluline roll noorte osalemisel rahvamajade tegevustes. Kõik kolm valda, kus fookusgrupi intervjuusid läbi viisin, asuvad hajaasustusega piirkonnas, kus üheks suurimaks probleemiks on transport. See tähendab, et maapiirkondade ühistranspordi liiklus on vähene või pole seda üldse ning paljudel lapsevanematel pole ka isiklikku sõiduvahendit, et vajadusel lapsi kuhugi transportida. Kui noor saab peale koolipäeva lõppu ühistranspordiga või õpilasliiniga koju, siis tagasi huvitegevuses osalemiseks noortekeskusesse või rahvamajja saamine sõltub juba tema elukohast, lapsevanematest ning nende võimalustest (FK Antsla). Seega, küsimus on selles, kuidas noori rahvamajja saada, kui neil pole võimalik ilma vanemateta liigelda, aga nad väga

tahaksid osaleda. Vanemate roll ja abi transpordi korraldamisel on väga oluline (FK Antsla). Rõuge Valla Rahvamaja kultuurikorraldaja toob samuti välja, et hajaasutusega piirkonnas peab lapsevanem lausa taksojuht olema, et lapsel oleks võimalus erinevates tegevustes osaleda (FK Rõuge).

Teise väga olulise väljakutsena tõid fookusgrupis osalejad välja selle, et rahvamajasid puudutav info ei jõua noorteni. Uurisin rahvamajade ja noortemajade töötajate käest, kui palju nende arvates peab rahvamaja pingutama, et oma tegevus nähtavaks muuta ning kas atraktiivne reklaam mõjutab noorte osalemist rahvamajade tegevustes. Rõuge Noorsootöökeskuse noorsootöötaja ütleb: „Kõige parem reklaam on see, mis liigub sõbralt sõbrale, noorelt noorele, see on nagu natuke viirus. Ühel on siis on teistel ka“ (FK Rõuge). Ka teised fookusgrupis osalejad leiavad, et mingil määral see võib noorte osalemist mõjutada. Sotsiaalmeedias levitatava reklaami suhtes leidub ka teistsuguseid arvamusi. Rõuge Valla Rahvamaja juhataja ütleb, et ta on väga suur skeptik igasuguse sotsiaalmeedia reklaami efektiivsuse osas, sest tema arvates töötab see reklaam väga lühikesel perioodil. Antsla Valla Kultuurikeskuse direktori kohusetäitja leiab samuti, et atraktiivsel reklaamil sotsiaalmeedias on väga lühialaline mõju (FK intervjuud).

Üldiselt ollakse arvamusel, et kui on ressursse ja oskusi, võiks sotsiaalmeedias reklaami atraktiivsusele rõhku panna, sest halba see kindlasti ei tee ja noored võtavad selle ilmselt paremini vastu. Kuna enamuses rahvamajades ja ka noortemajades on aga tööl ainult üks inimene, kes peab tegelema kõigega, siis eraldi aega sotsiaalmeedia reklaami atraktiivseks tegemisele kulutada ei ole intervjuueeritavate sõnul mõistlik. Võru valla noorsootöötaja pakub, et rahvamaja töötajad võiksid siin ära kasutada noortekeskuste potentsiaali ja teha koostööd, et leida noored, kes aitaksid neid sotsiaalmeedia videoklippe teha: „Noored teavad, mis neile meeldib ja loodetavasti meeldib see teistele noortele ka“ (FK Võru).

Rõuge Noorsootöökeskuse juhataja selgitab, et kui tahta päriselt head sotsiaalmeedia reklaami ja turundust teha, siis tuleb arvestada üsna suurte summadega, mida noortemajade ja rahvamajade eelarvetes kahjuks ei ole. Ta toob välja, et sotsiaalmeediat on hea kasutada tegevuste ja hetkede ning emotsioonide jagamiseks. Ka Rõuge noorsootöötaja rõhutab, et sotsiaalmeedias jõuab noorteni läbi trendide, aga kultuur ei ole see koht, kus saab trende järgida (FK Rõuge). Võru valla kultuuri- ja noorsootöökeskuse direktor tõdeb, et hea reklaami ja turunduse tegemine jääb rahaliste

vahendite taha. Tema sõnul on väga oluline, et kultuuriasutuses oleks inimene, kes tegeleb spetsiaalselt reklaami ja turundamisega (FK Võru). See võimaldab süvenenult ja süsteemselt tegeleda rahvamaja tegevuste nähtavaks muutmisega. Antsla kultuurikeskuse töötaja toob välja, et neil on poe juures teadete tahvel, kust inimesed poodi minnes infot saavad. Kui mõni kuulutus jääb sinna panemata antakse kohe tagasisidet, et seda seal polnud. Plakateid on pandud ka teistesse piirkondadesse, aga on arutletud selle üle, et kas selline sõitmine ja plakatite riputamine tasub ennast ära (FK Antsla).

Noortega kontakti saavutamiseks pidasid nii rahvamajade kui ka noortemajade töötajad väga oluliseks otsesuhtlust noortega. See on sageli seotud n-ö sädeinimese olemasoluga kogukonnas, kes lihtsalt suudab erinevaid noori ja ka täiskasvanuid tegevustesse kaasata. Toodi välja, et tuleb pingutada, et see kontakt ja otsesuhtlus noortega ei kaoks ära sotsiaalmeedia varju.

Kolmandaks väljakutseks, mis eelmisega tihedalt seotud, on info üleküllus. Noorte rahvamajade tegevustes mitteosalemise põhjendustena tõid kultuurikorraldajad ja noorsootöötajad välja, et noored ei märka rahvamajade reklaame. Sotsiaalmeediast, aga ka koolist, sõpradelt ja mujalt tuleb infot nii palju, et nad ei märka selle hulgast enam olulist. Lahenduseks pakuti, et lähenemine noortele peaks olema individuaalsem ja rohkem võiks olla otsesuhtlust noortega (FK Antsla). Mitmed kultuurikorraldajad ja noorsootöötajad tõid välja tõsiasja, et kuna valikuid ja võimalusi on väga palju, siis ei oska noored endale enam ise võimalusi leida ja seetõttu ei osalegi.

Neljandaks tuleb välja, et nooremat ja vanemaid põlvkondi ehk peresid üheskoos rahvamajja saada on keeruline. Mitmetes rahvamajades küll toimuvad üritused, kuhu on oodatud nimetatud sihtgrupid koos, kuid osalejate arvu ja vanuselist jaotust vaadates jääb silma, et eakamad inimesed tunnevad kohtumisvõimaluste vajadust rohkem kui noored. Rõuge Valla Rahvamaja juhataja arvab, et sotsiaalmeedia on inimeste suhtlemise vajaduse üle võtnud. Inimene ei pea kodust välja minema, et oma tutvusringkonnaga suhelda. Seda kõike saab teha läbi sotsiaalmeedia (FK Rõuge). Lasva rahvamaja kultuurikorraldaja tõi välja, et praegusel ajal on üleüldiselt rahvamajade üritustel ja huvitegevuses osalemine vähenenud (FK Võru).

Viienda väljakutsena selgub intervjuudest, et kui kohalikud kultuurikorraldajad ise esindavad keskealist ja vanemat põlvkonda, siis tunnevad nad vajakajäämist noorte

kaasamise alastest teadmistest või üldse kontakti saavutamisest noortega. Näiteks tõdeb kultuurikorraldaja Lasvalt, et olles ise noor oli tal ka noori inimesi oluliselt lihtsam kaasa tõmmata kui praegu: „Siis oli tutvusringkond noorem ja noori oli piirkonnas ka rohkem. Tuldi lausa kampadena“ (FK Lasva). Uue-Antsla rahvamaja kultuurikorraldaja tõi samuti välja, et rahvamajade töötajatel puuduvad oskused ja vahendid noorema vanusegrupi edukaks kaasamiseks. Ta leiab, et rahvamajade töötajad võiksid osaleda noorte tegevusi ja kaasamist puudutavatel koolitustel, et viia ennast noorte maailmaga kurssi:

Tegelikult on kultuuritöötajal jumala huvitav teada saada, millega tegelikult noored tegelevad, et noh, kui ma ei tea, millega ta tegeleb, siis ma ei saa teda kuidagi kaasata. (FK Antsla)

Seda, et noorte kaasamiseks tuleb piirkonna noori tunda ja nendega pidevas kontaktis olla tõdes ka Vastseliina rahvamaja kultuurikorraldaja (FK Võru).

Kuuenda väljakutsena saab fookusgrupi intervjuudest välja noppida huviringide juhendajate leidmise keerukuse. Lihtsam on olukord linna lähedal asuvates rahvamajades ja noortekeskustes, aga mida pikem maa tõmbekeskusest eemale, seda keerulisem on juhendajat leida. Esiteks tuleb arvestada lisaks juhendamistasule makstava transpordikulu hüvitamisega ning teiseks tuleb leida kindel arv noori, sest väga väikese grupi pärast ei ole juhendaja nõus kohale sõitma. Suurt hulka juhendatavaid on aga maapiirkonnas keeruline kokku saada.

Seitsmes väljakutse peitub tegevuskeskkonna kaasajastamises. Rahvamaja „aegunud“ keskkond ei ole noorte jaoks atraktiivne. Orava kultuurimaja kultuuri- ja noorsootöötaja toob välja: „Rahvamaja seadmed on aegunud, ei ole sellist tükakat ja värvimuusikat võib-olla, mida nad nagu tahaks“ (FK Võru). Ta on samuti arvamusel, et kui noorele annaks rahvamajas vabad käed tegutsemiseks või rolli, et ta saaks olla seal näiteks diskor, siis on tal mingi kohustus: „Võib-olla nad tulevad ja toovad ka nooremat kontingenti tagasi kultuurimajja. Ja just niimoodi me saame ka rahvakultuuri juurde neid inimesi tagasi“ (FK Võru). Siin on näha seost Harti (1992) osalusredeli neljanda, viienda ja kuuenda astmega, kus noortele on antud täiskasvanute algatatud tegevustes kindel roll ning nendega konsulteeritakse ja jagatakse ja tehtud otsuseid.

Seega võib öelda, et fookusgrupis osalejate hinnangul on pere roll noorte kultuuri tarbimise kui ka kultuuritegevustesse panustamise osas ääretult suur. Kui noor saab

koos vanematega osaleda üritustel ja ka panustada koos täiskasvanutega ürituste läbiviimisesse, kasvab temas harjumis osalemiseks ja ta tunneb rahvamaja ja kodukohaga suure tõenäosusega seotust ka täiskasvanuna. Samamoodi kui noor pole varases lapseas üldse saanud kultuuris osalemise kogemust, ei oska ta seda teha ka täiskasvanuna.

Kaheksandaks väljakutseks, ja mitte üldse vähem oluliseks, on tööjõu voolavus. SA Rõuge valla turism juhatuse liige toob välja, et oluline roll noorte mitteosalemisel on töötajate kiire vahetumine: „Oluline on järjepidevus, turvalisus ja informeerida, informeerida ja informeerida“ (FK Rõuge). Noortele on väga oluline usaldus ja stabiilsus. Kui juhendajad pidevalt vahetuvad, ei teki noortel harjumust huviringis osalemiseks. Pigem pidurdab osalemissoovi segadus, kui ei teata, kas täna ring toimub või mitte ja seetõttu jäetaksegi minemata.

Intervjuudest tuli selgelt välja, et kõik fookusgrupis osalejad näevad noorte kaasamise vajalikkust rahvamajade tegevustesse, et säilitada oma piirkonna kultuuri ja tagada rahvakultuuri järjepidevus. Hajaasustusega piirkondades on keeruline noori kaasata, sest noorte liikumine sõltub väga palju nende vanematest, seega tuleb tegevuste planeerimisel väga läbi mõelda kellaajad ning noortega suheldes leida just neile kõige sobivamad ürituste toimumise ajad. Arvamuse küsimisega kaasatakse noori piirkonna tegevuste planeerimisse ning noored tunnevad, et nende arvamus on oluline ja näevad sellega arvestatakse. Sellisel juhul on noortega kontakt saavutatud ning saab ühiselt läbi arutada nii info jagamise osa, mis erinevates piirkondades võib olla väga erinev, aga ka kõik muud rahvamaja tegevustes osalemisega seotud teemad.

4.4 Noorte motivaatorid

Võru vallas läbi viidud fookusgrupi intervjuudes tõid osalejad välja tõsiasja, et tänapäeva noored tahavad iga tegevuse eest midagi saada. Et peab olema mingi motivaator, mille nimel nad on valmis tegutsema. Näitena toodi väga populaarsed kokandusringid, kus noored peale toidu valmis tegemist saavad selle ise ka ära süüa. Noorsootöötajad tõid välja, et noortekeskustes on kasutusel erinevaid preemiasüsteeme, kus iga tegevus annab mingi märgi või punkti, mis aasta lõpus kokku loetakse ning selle põhjal autasustatakse ja tunnustatakse. Samuti on noortele motivaatoriks olnud tegevuste läbiviimisel näiteks ühine riietus. Sageli kasutatakse malevate läbiviimisel ühtse kujundusega T-särke või pusasid, mis noorte hinnangul on oluline osa malevast ja on näha, et seda ühist riidetust kantakse uhkusega ka peale tegevust. Sama tehakse ka noortekohvikute puhul või siis noorte kaasamisel vabatahtlikuna laatade ja muude väliürituste korraldamisel.

Teise motivaatorina tuli välja ka ringijuhi atraktiivsus. Kõik Võru valla fookusgrupis osalejad olid ühel nõul, et atraktiivne ringijuht ei vaja suurt reklaami ega preemiasüsteemi, vaid seal liigub info noorelt noorele ning noored leiavad võimaluse ringis osalemiseks, kui neid see tõesti huvitab (FK Võru). Sellega, et atraktiivsete huviringide juhendajate olemasolu on noorte motiveerimise üks oluline osa olid nõus ka Rõuge ja Antsla fookusgrupi intervjuudes osalejad (FK Antsla, FK Rõuge). Antsla valla kultuurikorraldajad leidsid, et sädeinimeste leidmiseks ja nende n-ö juurde tekitamiseks peaks lausa koolitusi tegema (FK Antsla).

Kolmanda motivaatorina toodi välja nn kambavaim. Nii noorsootöötajad kui ka kultuurikorraldajad olid ühel nõul, et noorte kaasamisel ja motiveerimisel mängib väga olulist rolli kokkukuuluvustunne grupina tegutsemisel ehk „kambavaim“. Kui on olemas grupi liider või liidrid ja nemad osalevad piirkonna tegevustes või korraldatavatel üritustel, siis tulevad ka teised kaasa. Seega on väga oluline teada, kes on noorte liidrid piirkonnas ning leida nendega hea kontakt (FK intervjuud). Sama paralleeli saab tegelikult tuua ka täiskasvanutega. Kui eestvedaja on motiveeriv, siis tuleb ka kogukond rõõmsamalt kaasa. Ideaalmaailmas suudaks kogukonna motiveeriv „sädeinimene“ kaasata nii noori kui ka nende vanemaid, et läbi ühistegevuste arendada piirkonna tegevusi ja tagada jätkusuutlik kultuuritegevus piirkonnas.

Intervjuus osalejate sõnul tegelikult noored tulevad kaasa mõtlema ja koos tegutsema, kui neid kutsuda. Päris mitu osalejat tõid välja tõsiasja, et noored ise ei oska endale tegutsemisvõimalusi otsida ning seetõttu peavad just täiskasvanud olema need, kes noorele erinevaid tegutsemisvõimalusi pakuvad (FK intervjuud). Seega ei saa kultuurikorraldaja rolli noortele tegevusvõimaluste pakkujatena alahinnata, kuigi abi oleks kindlasti ka lapsevanemate poolsest suunamisest.

Kuivõrd hästi oskavad kultuurikorraldajad noortele tegevusi välja pakkuda ja kuivõrd vajaksid nad selles ise abi? Vastseliina rahvamaja kultuurikorraldaja sõnul on ta viibinud koosolekul, kus noored tõid välja, et nad ei ole selle peale tulnudki, et ka rahvamaja töötaja võib „abi vajada“. See, et rahvamaja töötajad ei taha selgesõnaliselt abi küsida tuli välja mitmetelt kultuurikorraldajatelt. Leitakse, et saadakse ise hakkama ning pigem ei kurdeta. Samas tõdeavad nad, et tõesti, kui noort kutsuda mingi kindla rolliga seoses, nagu on välja toodud ka Harti (1992) osalusredeli neljanda astme puhul, siis noored on tulnud koos tegutsema. Samuti on ette tulnud olukordi, kus noored on ise ennast appi pakkunud, aga kultuurikorraldaja pole nendega ühendust võtnud, et neid kutsuda. Kutsumata jätmist põhjendasid kultuuritöötajad sellega, et kui igapäevaselt noortega kokku ei puutu, ei tule meelde neid õigel hetkel appi kutsuda. Lisaks tuuakse välja, et kuna majades on tihti ainult üks inimene, siis saab asja üksi kiiremini tehtud, sest noorte kaasamisel peab arvestama juhendamisele kuluva ajaga (FK intervjuud).

Rõuge Valla Rahvamaja direktor peab oluliseks osaks noorte kaasamise juures noorte huvide ülesleidmise ja siis selle heas mõttes ära kasutamise:

Kuidas me suudame iga noorde juures üles leida, mis on tema nii-öelda, huvid. Nende huvide pinnalt anda talle siin kogukonnas roll, vastutus, proovimise, eksimise võimalus, juhendatud tegevus. Seda suurem võimalus on see, et ta saab osaks kogukonnast, tekivad siin mingisugused juured ja ta tahab ka tulevikus siia panustada. (FK Rõuge)

Ta toob näite, kus rahvamaja töötaja lubas noorel seitsmenda klassi poisil rahvamajas remonti teha, lampe lakke riputada ja kaableid vedada nii nagu see noor just parasjagu oskas ja tegi. Noort usaldati, tema huvisid toetati ja arendati, anti roll ja ka vastutus oma tegevuse eest ning lubati eksida (FK Rõuge). Sellest tuleb välja, kuidas usaldus ja vastutuse andmine aitavad noorel näha enda olulist rolli kogukonnas ning tema panuse väärtust. Jõukohased ja noort huvitavad tegevused aitavad noorel ennast vajalikuna

tunda, olla teistele eeskujuks ning need tegevused seovad teda juba varasest lapsepõlvest oma kodukohaga. Ka noorte kaasamise ja osalemise käsiraamatus on välja toodud, et tegevused, mida noortele pakutakse, peavad esitama neile väljakutseid. See peab olema piisavalt suur, et õnnestumise korral noor saaks kogeda eduelamust, samas ei tohi see olla väga raske, et noorel tekiks tunne, et ta ei saa sellega hakkama. Negatiivne emotsioon võib põhjustada umbusku ka teistes tegevustes hakkamasaamiseks (Noorte kaasamine ja osamine: 7).

Nagu intervjuudest selgub, on noorte motiveerimisel oluline teada, mis selleks sütitajaks olla võib. Ühele noorele piisab T-särgist, teise noore silma võib särada panna juhendaja, kolmas käivitub helitehnika või valgustehnika arsenaliga peale, millega tal palutakse tegeleda jne. Noorte huvide ülesleidmine ja nende heas mõttes ära kasutamine on pikk ja keeruline protsess, millega sageli kõikide muude tegevuste kõrvalt aega tegeleda ei ole. Nagu ka välja tuli, ei ole kultuuritöötajad harjunud noori appi kutsuma ja noored pole selle peale tulnud, et rahvamaja juhataja võib abi vajada. Siin tuleb tõsta mõlema osapoole teadlikkust ning leida ühiseid kokkupuutekohti teineteise tundmaõppimiseks. Samuti ei tohi ära unustada, et oluline on anda noorele eduelamus, aga samas pakkuda ka väljakutseid.

4.5 Peamised järeldused

Uurimistöö tulemustest saan järeldada, et noored osalevad küll rahvamajade tegevustes ja seal toimuvatel üritustel, aga vähesel määral. Osalevad pigem noored, kelle vanemad on samuti kogukonnategevustes aktiivsed ja kellel on juba lapsepõlvest harjumus rahvamajas käia. Need noored kellel lapsepõlves pole olnud eeskujuna rahvamaja tegevustes osalemises ja keda pole kaasa võetud üritustele või kaasatud nende korraldamisse, ei teki suure tõenäosusega harjumust rahvamaja tegevustes osalemiseks ka täiskasvanuna. Noorte mitteosalemisel võib olla väga erinevaid takistusi. Üheks hajaasustuspriirkonnas väga oluliseks takistuseks on transport. Seega ei ole huvitegevus kõikjal maapiirkondades kättesaadav. Noored võivad isegi soovida rahvamaja ringides ja üritustel osaleda, aga nad ei pääse sinna, sest puudub transpordivõimalus. Lisaks

võib rahvamajade atraktiivsust noorte seas vähendada ka kaasajastamist ootavad tegevusvahendid ja tehnika.

Noorte osalemine rahvamajade tegevustes toimub hetkel uuritavates valdades pigem huvitegevuse kaudu. Rohkem osalevad noored rahvamajaga seotud piirkonnas, kus sama katuse all tegutseb ka muusikakool või noortekeskus. Süsteemselt noortele mõeldud ürituste korraldamisega neis rahvamajades ei tegeleta, aga noori kaasatakse vahel rahvamaja ürituste korraldamisse, andes neile konkreetseid rolle ja vastutust, näiteks piletite müüki üritustele. Võru vallas, kus ühtse juhtimise alla on viidud nii kultuuri- kui ka noorsootööasutused, tehakse omavahel koostööd rohkem. Kahe valdkonna vahel koostöö arendamiseks saab ära kasutada riiklikku huvihariduse ja huvitegevuse toetuse võimalusi, mille abil saab huvitegevuse kättesaadavuse parandamiseks kasutada lisaks noortekeskustele ja koolidele ka rahvamaja ruume. Läbi omavahelise koostöö on rahvamajade töötajatel võimalus noortega rohkem otsekontakti leida ning seeläbi on juba lihtsam kaasata neid ka rahvamaja tegevustesse.

Võru, Rõuge ja Antsla valla rahvamajade töötajad on ühel nõul, et noorte kaasamine on oluline ja seda peaks kindlasti tegema, aga hetkel nad tunnistavad, et ei ole sellega väga palju tegeleda jõudnud. Põhjuseid toodi välja väga erinevaid. Üheks levinumaks takistuseks on näiteks aeg, sest noortega tegelemiseks peab võtma aega, aga kui rahvamajas on tööl ainult üks inimene, siis on aeg see, mis tihti on puudu. Vähene kontakt piirkonna noortega on samuti takistuseks, aga seda takistust aitabki ületada koostöö noortekeskusega ja piirkonna noortega. On meeldiv tõdeda, et rahvamajade juhid mõtlevad noorte kaasamisele ja näevad selle vajadust ning on lausa välja toodud, et soovivad õppida oma piirkonna noori paremini tundma ning on nõus osalema ka noorte kaasamist puudutavatel koolitustel.

Selleks, et noortel kasvaks huvi rahvamajades toimuvate tegevuste vastu tuleb rahvamajades pakkuda erinevaid noortele mõeldud tegevusi ja üritusi. Tegevused peavad olema regulaarsed ja läbimõeldud. Tegevusplaani koostamisse peavad noored olema kaasatud juba ideetasandil kuni lõpuni välja, sest ainult noored ise teavad, mis neile huvi pakub. Kuna rahvamajades ja ka noortekeskustes on üldjuhul tööl ainult üks inimene, on tegevusplaani koostamisel hea teha koostööd. Nii saab vältida kahe asutuse ürituste samale ajale sattumist ning ära saab kasutada rahvamajade ürituste korraldamise võimekuse ja noorsootöötaja kaasamisoskused ja kontakti noortega.

KOKKUVÕTE

Käesoleva magistritöö raames oli minu eesmärgiks uurida noorte osalemist rahvamajade tegevustes kolme Võru maakonna omavalitsuse, Võru, Rõuge ja Antsla valla näitel. Minu jaoks oli oluline teada saada, kas noored tõesti ei osale rahvamajade tegevustes või kui osalevad, siis millisel määral. Samuti huvitas mind, et kui noored ei osale, siis miks see nii on ja mida saab teha rahvamajades teisiti, et noortel tekiks huvi rahvamajas toimuvate tegevuste vastu. Soovisin teada saada, mida rahvamajade töötajad noorte kaasamisest arvavad, millised on need takistused, mis noorte kaasamisel on ette tulnud ning millised on need noored, kes rahvamajades hetkel tegutsevad. Oma töös analüüsisin fookusgrupi intervjuudest saadud materjali ning teoreetilises osas lähtusin Harti (1992) osalusredeli mudelist. Lisaks uurisin kultuurivaldkonna arengudokumente, seadusi ning uuritavate omavalitsuste arengukavasid ning 2022. aastal läbiviidud Eesti rahvamajade uuringut.

Minu fookusgrupi intervjuude tulemuste analüüsi põhjal saab öelda, et noored osalevad küll Võru, Rõuge ja Antsla valla rahvamajade tegevustes, aga enamasti piirdub see huvitegevuses osalemisega. Eraldi süsteemselt planeeritud noorteüritusi rahvamajades ei toimu või toimub väga üksikutel juhtudel. Kõige rohkem on noortele mõeldud huvitegevust Antsla kultuurikeskuses, aga seda ilmselt asjaolul, et samas majas tegutseb ka Antsla Muusikakool. Ainukesena uuritavate valdade rahvamajadest tegeletakse spetsiaalselt noortega Orava kultuurimajas, kus on ühe katuse all nii noortekui ka kultuuritegevus. Lisaks veel raamatukogu ja vabaühenduste tegevused. Kuigi rahvamaja töötajad ise huviringe läbi ei vii, on korraldatud huviringide toimimine ja tehakse ringijuhendajatega koostööd. Noorte kaasamisega rahvamajade tegevustesse kultuurikorraldajad teadlikult ei tegele (v.a Orava Kultuurimaja). Küll aga on igas rahvamajas näiteid, kus mingitesse tegevustesse noored siiski kaasatud on, olgu see siis piletimüük õhtusele peole või aktiivsete tegevuste läbiviimine kogukonnapäeval.

Murettekitav on rahvamajade tööjõu volavus, mis raskendab piirkonna erinevate asutuste koostööd ning ei taga vajalikku stabiilsust ja püsivust, et noortel saaks tekkida harjumus rahvamaja tegevustes osalemiseks. Positiivne on, et nähakse vajadust noortele rohkemate tegevuste või huviringide pakkumiseks rahvamajades ning leitakse,

et noorte kaasatus piirkonna ja rahvamaja tegevustesse on oluline piirkonna kultuuri ja ka identiteedi püsimajäämise seisukohalt.

Noorte kaasamisest ja selle vajalikkusest on teadlikud kõik rahvamajade töötajad. Välja tuuakse noorte muutumine ajas ning rahvamajade töötajate vajadus koolituste järele, mis aitaksid mõista noorte huve ja õpetaks nende kaasamist. Selles osas nähakse head koostööd noorteesutustega, kellega ühes uuritavas vallas on juba hea koostöö olemas, aga teistes valdades vajab veel arendamist.

Selleks, et rahvamaja oleks noorte jaoks atraktiivne, tuleb sealsete tegevuste planeerimisel mõelda noorte huvidele ja vajadustele lähtuvalt piirkonnast ja muidugi võimalustest. See tuleb hästi välja ka fookusgrupi intervjuudest. Noorte soovide ja vajaduste väljaselgitamiseks tuleb noortega rääkida. Väga oluline roll noortega kontakti saamisel on rahvamaja tegevuste kajastamisel ja õigete infokanalite leidmisel. Rahvamajade tegevuse kajastamise järele nähakse suurt vajadust, aga tuuakse ka välja, et see on väga keeruline ülesanne. Ühelt poolt seetõttu, et noortele tuleb niigi infot erinevate kanalite kaudu nii palju, et nendeni on keeruline jõuda. Teiselt poolt seetõttu, et hea turundus ja reklaam nõuab suurt tööd ning kui tahta seda päriselt korralikult teha, siis vajab see eraldi inimest ja spetsiaalseid oskuseid. Muidugi ka rahalisi vahendeid, mida hetkel rahvamajade eelarvetes ei ole.

Intervjuude põhjal saab öelda, et rahvamajade roll üldiselt on jäänud samaks, mis see oli aastaid tagasi. Samas leitakse, et rahvamaja roll ja ülesanded kogukonnas ei ole kõigile üheselt mõistetavad ning vajaksid uuesti mõtestamist ja selgelt määratlemist. Lisaks ei ole intervjuul osalejate hinnangul selged kohaliku omavalitsuse ootused ja eesmärgid kultuurivaldkonnale, mistõttu leitakse, et riik võiks täpsemalt ette kirjutada, kuidas kohalik omavalitsus kultuurivaldkonna toimimist reguleerima peaks, nagu on seda tehtud noorsootöö valdkonnas. Ühe muutusena rahvamajade rollis, mille on põhjustanud noorsootöö arendamine, saab välja tuua huvitegevuse liikumise rahvamajadest noortekeskustesse ja koolidesse. Selline muudatus on jätnud tähelepanuta noorte osalemise tähtsuse rahvamajade tegevustes ning rahvamajades toimuvad noorte tegevused on jäänud noorsootöö varju.

Rahvamajade tegevustes osalevate ja mitte osalevate noorte profiili iseloomustab sõltumine pere eeskujust ja tegevustest. See mõjutab noorte kultuuritarbimise ja kultuuritegevustesse panustamise harjumust. Noor, kes osaleb rahvamajade tegevustes

on see, kes koos vanematega osaleb üritustel juba lapseeas alates. Samuti panustab ta koos vanematega ürituste läbiviimisesse. Sellel noorel on juba sisemuses olemas mingi esinemise ja korraldamise pisik, ta on aktiivne mitmetes erinevates kohtades ja tänu vanematele ta on harjunud osalema. Selline noor tunneb suure tõenäosusega kodukoha ja rahvamajaga seotust ka täiskasvanuna. Vastupidiselt sellele, saab mitteosaleva noore puhul välja tuua, et tal puudub eeskuju ja lapsevanem, kes teda kultuuriüritustele viiks. Ta pole ise leidnud teed endale huvipakkuva tegevuseni ning suure tõenäosusega ei tarbi ta kultuuri ka täiskasvanuks saades või tarbib seda väga vähesel määral.

Noorte motiveerimisel oluline teada, mis neid osalema tuua võib. Ühele noorele piisab mõnest tasuta asjast, teise noore silma võib särada panna huviringi juhendaja, kolmas käivitub tehniliste vahendite võimaluste peale, millega tal palutakse tegeleda jne. Noorte huvide ülesleidmine ja nende heas mõttes ära kasutamine on pikk ja keeruline protsess, millega sageli kõikide muude tegevuste kõrvalt aega tegeleda ei ole. Nagu välja tuli, ei ole kultuuritöötajad harjunud noori appi kutsuma ja noored ise ei oska seda pakkuda. Siin tuleb tõsta mõlema osapoole teadlikkust ning leida ühiseid kokkupuutekohti teineteise tundmaõppimiseks. Samuti ei tohi ära unustada, et oluline on anda noorele eduelamus, aga samas pakkuda ka väljakutseid.

Ühised fookusgrupi intervjuud, kuhu olid kutsutud nii uuritavate valdade noorsootöötajad kui ka rahvamajade töötajad ning Rõuge valla puhul ka kultuuri- ja noorsootöö taustaga turismivaldkonna töötaja, andsid suurepärase võimaluse erinevate valdkondade inimeste kohtumiseks ning ühiste murede, rõõmude jagamiseks ja koostöö arendamiseks. Rõuge Valla Rahvamaja direktor tõi lausa välja, et on sellist noortevaldkonna ja kultuurivaldkonna töötajate kohtumist juba varasemalt pidanud oluliseks korraldada, aga inimeste vahetumiste ja muude tegevuste kõrvalt ei ole selleks aega leidnud. Ka Antsla vallas oldi arvamusel, et selline kohtumine ja ühistest eesmärkidest ning koostööst rääkimine oleks pidanud toimuma juba ammu, sest ressursid, ehk noored, on neil kõigil ühine ning noorte heaolusse ja piirkonda jäämisesse peavad panustama kõik. Tänu sellele teadmisele on võimalik planeerida ühiseid noorsootöö- ja kultuurivaldkonna tegevusi ja regulaarseid kooskäimisi, mis mõlemad panustavad noorte teadlikule kaasamisele piirkonna kultuurielu tegevustesse ning loodetavasti ka tööjõu volavuse vähendamisse, sest tugevad kogukonnad on atraktiivsed ka töötajatele ning uute töötajate sisseelamine on lihtsam tänu olemasolevale ja toimivale võrgustikutööle.

KASUTATUD ALLIKAD JA KIRJANDUS

Allikad

E-kiri Rosenberg, 29.01.2024 = Autori kirjavahetus Võru valla kultuuri- ja noorsootöökeskuse direktoriga, kiri autori valduses.

E-kiri Kurm, 29.01.2024 = Autori kirjavahetus Rõuge Valla Rahvamaja juhatajaga, kiri autori valduses.

E-kiri Laidma, 29.01.2024 = Autori kirjavahetus Antsla valla kultuuri- ja noorsootööspetsialistiga, kiri autori valduses.

FK Ansla = Autori fookusgrupi intervjuu Antsla valla kultuuri- ja noorsootöötajatega, 16.01.2024, fail autori valduses.

FK Rõuge = Autori fookusgrupi intervjuu Rõuge valla kultuuri- ja noorsootöötajatega, 22.01.2024, fail autori valduses.

FK Võru = Autori fookusgrupi intervjuu Võru valla kultuuri- ja noorsootöötajatega, 27.12.2023, fail autori valduses.

Kirjandus

Allik, Jaak. 2014. Paber, mille järgi juhitakse kultuuri. *Postimees*,
<https://arvamus.postimees.ee/2662132/jaak-allik-paber-mille-jargi-juhitakse-kultuuri> (vaadatud 05.04.2024).

Annan, Kofi. 1st World Conference of Ministers Responsible for Youth, Lisbon, Portugal, 1998. <https://press.un.org/en/1998/19980810.sgsm6670.html> (vaadatud 08.05.2024).

- Antsla valla arengukava 2019-2030. *Antsla valla kodulehekülj*. <http://antsla.ee> (vaadatud 12.11.2023).
- Elfenbein, Eliisa. 2020. HUVIHARIDUSE NING -TEGEVUSE KORRALDAMISE ENL veebileht: noorte kaasamine = *Eesti Noorteühenduse Liit*. Noorte kaasamine, <https://enl.ee/miks-noori-kaasata/> (vaadatud 07.02.2024).
- Euroopa Liidu noortestrategia 2019-2027. [https://eur-lex.europa.eu/legal-content/ET/TXT/PDF/?uri=CELEX:42018Y1218\(01\)&from=EN](https://eur-lex.europa.eu/legal-content/ET/TXT/PDF/?uri=CELEX:42018Y1218(01)&from=EN) (vaadatud 07.02.2023).
- Haridusportaal. *Edu.ee*. <https://haridusportaal.edu.ee/artiklid/huviharidus-ja-huvitegevus> (vaadatud 07.02.2024).
- Hart, Roger. A, 1992. CHILDREN'S PARTICIPATION: FROM TOKENISM TO CITIZENSHIP. - *Innocenti Essays* No 4. UNICEF. https://www.unicef-irc.org/publications/pdf/childrens_participation.pdf (vaadatud 28.03.2024).
- Huvihariduse ja -tegevuse toetus kohalikele omavalitsustele, <https://harno.ee/huvihariduse-ja-tegevuse-toetus-omavalitsustele> (vaadatud 07.02.2024).
- Huvitoetuse juhend, <https://harno.ee/sites/default/files/documents/2024-01/Huvitoetuse%20juhend%20.pdf> (vaadatud 07.02.2024).
- Kiis, Rein. 1998. Kohalikud omavalitsused ja kultuur. *Rahvakultuuri Arendus- ja Koolituskeskus*, Tallinn.
- Kohaliku omavalitsuse korralduse seadus, <https://www.riigiteataja.ee/akt/130062023028?leiaKehtiv> (vaadatud 07.02.2024)
- Kolb, Bonita. M. 2005. Kultuuriturundus. Tartu: *AS Atlex*
- Krueger, Richard A ja Mary Anne Casey, 2009. Focus Groups. A Practical Guide for Applied Research.
- Kulbok-Lattik, Egge, Karin Paulus ja Lauri Suurmaa. 2023. Igal vallal oma ooper. Eesti rahvamajade lugu. Tallinn: *Eesti Rahvamajade Ühing*

- Kulbok-Lattik, Egge, Triin Roosalu ja Anneli Saro. 2023. Rahvamajade uuring 2022-2023. Tallinn. <http://rahvamaja.edicy.co/blog/eesti-rahvamajade-uuring-2022-2023> (vaadatud 24.03.2024).
- Kulbok-Lattik, Egge, Triin Roosalu ja Anneli Saro. 2024. Cultural sustainability and Estonian community houses. – *Frontiers* 6-2024, 1-13. <https://doi.org/10.3389/fpos.2024.1305143> (vaadatud 28.04.2024).
- Kulbok-Lattik, Egge. 2008. Eesti kultuuripoliitika ajaloolisest periodiseerimisest. - *Acta Historica Tallinnensia*. 120-144, doi: 10.3176/hist.2008.1.07 (vaadatud 17.03.2024).
- Kulbok-Lattik, Egge. 2013. Egge Kulbok-Lattik: häda Eesti kultuuripoliitika pärast. - *Postimees*, 27.12. <https://arvamus.postimees.ee/2644042/egge-kulbok-lattik-hada-eesti-kultuuripoliitika-parast> (vaadatud 12.04.2024).
- Kulbok-Lattik, Egge. 2016. Eesti modernse rahvusliku innovatsioonisüsteemi kujunemisest rahvahariduse ja rahvamajade toel. *Riigikogu toimetised* 34/2016, lk 35–55, https://rito.riigikogu.ee/wordpress/wp-content/uploads/2017/06/RiTo_34.pdf (vaadatud 18.05.2024).
- Kulbok-Lattik, Egge. 2016. Seltsi- ja rahvamajad – Eesti uus ruumiline kultuurimudel lääneliku moderniseerumise ning kujuneva kultuuripoliitika kontekstis. - *Acta Historica Tallinnensia*, 41-46, doi: 10.3176/hist.2016.1.03 (vaadatud 30.03.2024).
- Kultuuri arengukava 2021-2030. [file:///C:/Users/Sirle/Downloads/KULTUUR%202030%20web%20\(3\).pdf](file:///C:/Users/Sirle/Downloads/KULTUUR%202030%20web%20(3).pdf) (vaadatud 07.02.2024).
- Kõiv, Kerli. 2021. Noorte kaasatus ning osalus – vilumus ning harjumus? - *Mihus*, <https://mihus.mitteformaalne.ee/noorte-kaasatus-ja-osalus-vilumus-ning-harjumus/> (vaadatud 01.04.2024).
- Kübar, Urmo ja Hille Hinsberg. 2014. Kaasamine avalikus sektoris ja vabakonnas. <https://heakodanik.ee/sites/default/files/files/Kaasamine%20avalikus%20sektoris%20ja%20vabakonnas.pdf> (vaadatud 07.02.2024).

Lastekaitseliit, 2015. Osalus ja kaasamine.

<https://www.lastekaitseliit.ee/et/lapse6igused/laste-ja-noorte-kaasamine/osalus-ja-kaasamine/> (vaadatud 28.03.2024).

Lüüs, Birgit. 2012. Kultuuriosalus, kohalik omavalitsus ning omaalgatus. -

Collegiumfestum. <https://collegiumfestum.wordpress.com/2012/09/27/birgit-luusi-ettekanne-kultuuriosalusest/> (vaadatud 08.05.2024).

Mulcahy, Kevin V. 2006, Cultural Policy: Definitions and Theoretical Approaches. -

The Journal of Arts Management, 319-330,
<https://doi.org/10.3200/JAML.35.4.319-330> (vaadatud 17.03.2024).

Muudame Maailma: Säätva arengu tegevuskava aastaks 2030.

https://www.riigikantselei.ee/sites/default/files/documents/2020-09/saastva_arengu_tegevuskava_2030_uro_et.pdf (vaadatud 17.03.2024).

Noorte kaasamine ja osalus. Käsiraamat. *Eesti Noorteühenduste Liit* (ENL).

OMAVALITSUSE NÄITEL. Magistritöö. *Tartu Ülikool*, Kultuurikorralduse õppekava, <https://dspace.ut.ee/items/575ba251-2acb-4555-8d04-becbc9453bf2> (vaadatud 19.05.2024).

Osalusmudelid, 2012. Teemarägaastikus vastuste leidmine. Kodanikud, noored,

veebitasand. - *Creative Commons*, https://europanoored.eu/wp-content/uploads/2020/05/Participation_Models.pdf (vaadatud 29.03.2024).

Paquette, Jonathan ja Eleonora Redaelli, 2015. Arts Management and Cultural Policy Research. *Palgrave Macmillan*, 59.

Participation People veebileht. *participationpeople.com* (vaadatud 04.05.2024).

PÕHIMÕTTED NING EESMÄRGID MÄRJAMAA VALLA

Revised European Charter on the participation of young people in local and regional life, 2003. <https://rm.coe.int/168071b4d6> (vaadatud 07.02.2024).

RT 1931 nr 53 = Riigi Teataja nr 53, vastu võetud 3. juuli 1931.

<https://dea.digar.ee/cgi-bin/dea?a=d&d=AKriigiteataja19310703&e=-----et-25--1--txt-txIN%7ctxTI%7ctxAU%7ctxTA-----> (vaadatud 22.02.2024).

- RT I 1998, 81, 1353 = Riigi Teataja, vastu võetud 16.09.1998. Eesti riigi kultuuripoliitika põhialuste heakskiitmine.
<https://www.riigiteataja.ee/akt/76129> (vaadatud 07.02.2024).
- RT I, 15.05.2015, 2 = Riigi Teataja, vastu võetud 28.06.1992. Eesti Vabariigi põhiseadus. <https://www.riigiteataja.ee/akt/115052015002> (vaadatud 14.04.2024).
- RT I, 16.06.2020, 10 = Riigi Teataja, vastu võetud 17.06.2010. Noorsootöö seadus, <https://www.riigiteataja.ee/akt/116062020010> (vaadatud 07.02.2024).
- RT III, 14.02.2014, 2 = Riigi Teataja, vastu võetud 12.02.2014 Kultuuripoliitika põhialused aastani 2020 heakskiitmine,
<https://www.riigiteataja.ee/akt/314022014002> (vaadatud 05.04.2024).
- Rummo, Paul-Eerik. 2013. *Postimees*, Paul-Eerik Rummo: kultuuri-poliitika on olemuslikult kurjast? <https://arvamus.postimees.ee/2616154/paul-eerik-rummo-kultuuri-poliitika-on-olemuslikult-kurjast> (vaadatud 17.03.2024).
- Rõuge valla arengukava 2030. *Rõuge valla kodulehekülg*. <http://rouge.ee> (vaadatud 12.11.2023).
- Štrik, Mailis. 2014. Rahvamajad muutuvad ühiskonnas. Magistritöö, *Tartu Ülikool*, Kultuurikorralduse õppekava.
<https://dspace.ut.ee/server/api/core/bitstreams/ae133265-189f-4f04-8465-f6efac7c5fed/content> (vaadatud 19.05.2024).
- Teeviit veebileht, <https://www.teeviit.ee/miks-ja-kuidas-tegeleda-huvitegevusega/> (vaadatud 07.02.2024).
- Trivelli, Carolina & Jorge Morel 2021, Rural Youth Inclusion, Empowerment, and Participation. *The Journal of Development Studies*, 57(4), 635–649.
<https://doi.org/10.1080/00220388.2020.1808194> (vaadatud 28.02.2024).
- United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization (UNESCO), 1948, Universal Declaration of Human Rights, artikkel 27,
<https://www.un.org/en/about-us/universal-declaration-of-human-rights> (vaadatud 28.04.2024).

Vihalemm, Triin. 2014. Fookusgrupi intervjuu. <https://samm.ut.ee/fookusgrupi-intervjuu> (vaadatud 10.02.2024).

Võru valla arengukava 2020-2030. *Võru valla kodulehekülg*. <http://voruvald.ee> (vaadatud 12.11.2023).

Ülevaade ÜRO tegevuskava 2023 elluviimisest Eestis. 2020. *Riigikantselei*. file:///C:/Users/Sirle/Downloads/ulevaade_uro_tegevuskava_2030_elluviimisest_eestis_juuni2020.pdf (vaadatud 24.03.2024).

LISAD

SISSEJUHATUS

1. Mitu rahvamaja ja noortemaja teie valla territooriumil tegutseb?
2. Kui kaua oled rahvamajas/noortemajas töötanud?
3. Millised on igapäevased tööülesanded?

RAHVAMAJADE TEGEVUSEST ÜLDISELT

4. Milline on teie arvates rahvamaja funktsioon tänapäeval? (Mida rahvamajas lisaks rahvakultuurile veel teha saab?)
5. Kui palju peab rahvamaja pingutama, et olla tänapäeval pildis? Kas üldse peab pingutama?

NOORED JA RAHVAMAJA TEGEVUS

6. Kas teie maja tegeleb ainult kultuuritööga või tegeletakse ka spetsiaalselt noortega?
7. Milline roll on rahvamajal noorte tegevustes? Kas üldse on kunagi olnud? Kui on olnud, siis võrreldes mis ajaga? Kas noorte kaasamisel rahvamaja tegevustesse on mingi roll ka rahvakultuuri säilitamise seisukohalt?
8. Iseloomusta/kirjelda noort, kes osaleb rahvamaja tegevustes ja üritustel?
9. Kui nad ei osale, siis mis on teie arvates põhjused, miks nad ei osale?
10. Mis seostub teile väljendiga „noorte kaasamine“ ja mida see tähendab teie jaoks sündmuse korraldamise kontekstis?
11. Milline on peamine takistus noorte kaasamisel kultuurikoostöö tegevustesse?
12. Kuidas mõjutab atraktiivne reklaam sotsiaalmeedias noorte osalemist rahvamaja tegevustes?

LÕPETUSEKS

13. Mis on selle teema puhul teie jaoks olulist, mida ma ei osanud küsida?

Lisa 2: Kirjalikult esitatud küsimused

1. Kui suur on teie kultuuriasutuste palgaliste töötajate arv, millised ametikohad on?
2. Mitu üritust aastas teie rahvamajas toimub? Kui tihti osalevad nendel üritustel noored 8 (mõtleme vanust 12-18 aastat)
3. Mitu huviringi teie kultuuriasutuses tegutseb?
4. Mitu huviringi on mõeldud noortele? Kui aktiivselt nad huviringide tegevustes osalevad?
5. Mitu üritust aastas on mõeldud konkreetselt noortele ja kas nad osalevad nendel üritustel?

SUMMARY

Youth Participation in Community Centers Activities: The Case of Võru, Rõuge, and Antsla Municipalities

The purpose of this master's thesis was to investigate youth participation in community center activities. The study was conducted in three municipalities in Võru district: Võru, Rõuge and Antsla municipalities. The survey provided an overview of the activities of cultural institutions in these municipalities and how the youngsters are involved in the activities of community centers.

As part of the study, documents and legislation related to cultural development were reviewed to understand the objectives of the cultural sector and action plans for implementation, as well as the development plans of the surveyed municipalities. In order to understand the views and opinions of community- center staff, semi-structured focus group interviews were carried out in all surveyed municipalities with the participation of youth- sector and community-sector staff. Youth- sector staff were the most important participants as they know young people best, can contribute to discussions on youth participation and can work together to develop partnerships between the cultural- and youth- sectors.

The survey used a focus group interview methodology and additional questions were asked via email. It is hoped that the focus group discussions will facilitate collaborative discussions and lay the groundwork for closer cooperation between the two sectors. The survey results show that young people have some interest in community- center activities. However, all community-center staff agreed that there should be more of these activities and that youth activities in community- centers should be organized more systematically.

When the profile of young people who take part in community-center activities was examined, it emerged that the family plays an important role in shaping the cultural consumption habits of young people. If the parents are active and engage their youngsters also in activities, then they are more likely to remain active community

members as adults. Unfortunately, the opposite situation also exists. If young people lack role models and habits of participation, then they are less likely to engage in such activities in adulthood.

The barriers to youth participation in community-center activities are often the same as those found in schools and youth-centers. Young people are surrounded by so much information that they often overlook

posters and videos about community-center activities. There is also a lack of necessary role models, attractive leaders and a sense of belonging. While all community-center staff acknowledges the importance of engaging young people, they also emphasize the need for trainings to effectively identify and respond to young people's interests.

Cultural specialists acknowledge that cooperation with youth centers and schools is somewhat limited. Each organization is responsible for its own activities and misses out on resources and values that could be shared through joint efforts. In Võru municipality, cooperation was greatly facilitated in 2023 when the cultural and youth activities' organizations were brought under one management. The director of the community-center in Rõuge also emphasized the positive impact of this centralized management in cooperation.

In conclusion, the cultural institutions in the municipalities of Võru, Rõuge, and Antsla are ready to offer developmental and interesting activities for youngsters and actively cooperate with other local institutions. It is recognized that keeping young people in the community or encouraging their return is beneficial for everyone. Given the need to train community-center staff in current practices in youth participation and youth activities, these practices should be implemented in community centers. Collaboration between local cultural and youth institutions is essential to avoid duplication and make the best use of existing skills and resources. According to the focus group interview participants, the meetings held during the study period provided an excellent starting point for inter-institutional cooperation and encouraged the identification of common goals and planning of activities to achieve these goals.

Lihtlitsents lõputöö reprodutseerimiseks ja üldsusele kättesaadavaks tegemiseks

Mina Sirle Muiste-Männik

(sünnikuupäev: 26.03.1982)

1. Annan Tartu Ülikoolile tasuta loa (lihtlitsentsi) enda loodud teose pealkirjaga

Noorte osalemine rahvamajade tegevustes Võru, Rõuge ja Antsla valla näitel, mille juhendajad on Jana Reidla (PhD) ja Egge Kulbok-Lattik (PhD),

1.1. reprodutseerimiseks säilitamise ja üldsusele kättesaadavaks tegemise eesmärgil, sealhulgas digitaalarhiivi DSpace'i lisamise eesmärgil kuni autoriõiguse kehtivuse tähtaja lõppemiseni;

1.2. üldsusele kättesaadavaks tegemiseks Tartu Ülikooli veebikeskkonna kaudu, sealhulgas digitaalarhiivi DSpace'i kaudu kuni autoriõiguse kehtivuse tähtaja lõppemiseni.

2. Olen teadlik, et punktis 1 nimetatud õigused jäävad alles ka autorile.

3. Kinnitan, et lihtlitsentsi andmisega ei rikuta teiste isikute intellektuaalomandi ega isikuandmete kaitse seadusest tulenevaid õigusi.

Tartus, 21.05.2024